

Kritická gramotnost o praxi, textech a kontextech

ROČNÍK 4 — SPECIÁL 2018

Kg

SPECIÁL 2018

Pomáháme školám k úspěchu je nezávislý projekt Nadace THE KELLNER FAMILY FOUNDATION, který je zaměřen na zvyšování kvality výuky ve veřejných základních školách s důrazem na individuální přístup učitelů k žákům. Projekt probíhá pod záštitou MŠMT a jeho vzdělávací programy jsou ministerstvem akreditovány.

Grafika

Návrh layoutu: Studio Najbrt
Sazba: aper-grafika.cz
Autoři fotografií: Ondřej Polák,
Hana Košťálová, archiv autorů

Vydává

Pomáháme školám k úspěchu o. p. s.
Hvězdova 1716/2b, 140 00 Praha 4
e-mail: info@pomahameskolam.cz
tel.: (+420) 224 174 269
www.pomahameskolam.cz

ISSN 2533-4042

2018 ©

Pomáháme školám k úspěchu o. p. s.

Obsah časopisu smí být užíván odbornými pedagogickými pracovníky pro plánování výuky a při výuce ve školských zařízeních. Jiné užití tohoto dokumentu nebo jeho částí (včetně publikování, kopírování a šíření) bez předchozího písemného souhlasu společnosti Pomáháme školám k úspěchu o. p. s. je zakázáno.

KRITICKÁ GRAMOTNOST

ODBORNÁ REDAKCE

Hana Košťálová, Ondřej Hausenblas

Michala Kafková, Ivoš Mikulášek

VÝKONNÁ REDAKTORKA

Markéta Vojtíšková

JAZYKOVÁ KOREKTURA

Jana Křížová

K pravidelnému odběru elektronických vydání časopisu Kritická gramotnost se můžete přihlásit prostřednictvím registračního formuláře v sekci „Chci se zapojit“ na webu www.pomahameskolam.cz.

Obsah

4

Každé dítě si zaslouží vynikajícího učitele

Učitel má ze všech školních faktorů na učení dítěte nejsilnější vliv. Jak dosáhnout toho, aby se učitelé sami chtěli a mohli rozvíjet, a proč je cílem projektu **Pomáháme školám k úspěchu** učitel jako adaptivní profesionál?

– Hana Košťálová

8

Lídr a hodnoty

Role lídrů roste zejména v období změn.

Aby byli schopni přesvědčit ostatní o své vizi, musejí se opírat o věrohodné osobní i společně sdílené hodnoty.

– Šárka Miková

11

Vášeň pro učení?

Nemůže zapalovat ten, kdo sám nehoří. Kdy jste vy osobně naposledy pocítili radost z poznání?

– Ondřej Hausenblas

13

Co říkají pedagogové ze čtenářských škol po roce projektu

Přínosy, úskalí a výzvy čtenářského programu projektu **Pomáháme školám k úspěchu** očima desítky pedagogů.

– Terezie Kolářková

17

Mentorská práce ve čtenářské škole

Mentorka přibližuje, jak vypadal první rok jejího působení v nové roli.

– Monika Olšáková

20

Daniel

Žák s podpůrnými opatřeními třetího stupně se stal nadšeným čtenářem. Když to dokázal on, mohou to zvládnout i ostatní?

– Veronika Dittrichová

22

Rozmanitost, nebo jednota v chápání gramotnosti ve škole?

Inspirujme se zeměmi, které byly schopny rozmanitost žáků využít pro společný cíl. Jaké jsou v takovém případě úkoly školy a učitele?

– Ondřej Hausenblas

25

Co radit rodičům předškoláků o čtení

Zájem dítěte o čtení a radost z něj. Cesta k těmto cílům vede přes předčítání a nenásilnou hru s písmenky.

– Hana Košťálová

Milé čtenářky, milí čtenáři!

Představa, že by se nejen měl, ale i mohl naplno a s radostí učit každý náš žák, přitahuje stále více vzdělavatelů – učitelů i ředitelů, školských úředníků, lektorů či mentorů. Ale už i zřizovatelů nebo rodičů. Zdá se, že jakkoli se taková vize jeví jako idealistická, nereálná, rádi za ní jdeme.

„Sleduj dopad své výuky na učení žáka, a uč se z toho, jak být ještě lepším učitelem!“ Učitelé, kteří tohle umějí a soustavně to činí, mají nejlepší výsledky ve výuce dětí. Tak praví výzkum. To jsou ti učitelé, jejichž žáci se naplno učí a přinášejí jim to radost. A vesměs pracují ve školách, kde o totéž usiluje celý tým v čele s ředitelem.

Dopad. Slovo, které se v diskusích dostává do popředí. Jak si dopad výuky představit? Co znamená sledovat dopad? Jak dopad rozpoznat? A jak zjistit, zda je dostatečný? Jak to dělat? Jak často? Kdo to má dělat?

Někoho pohotově napadá, že dopad lze sledovat pomocí testů. Testy umožňují zjišťovat, jak jsou na tom třída, škola, město, vzdělávací systém na určitém území, a mezi tím vším i jednotlivce. Většina testů je postavena na srovnávání – ti, kteří se v testech vyšplhali na horní příčky, sklízí ovce, ti druzí zdvižené obočí.

Pro učitele mohou být výsledky v testování doplňující informací. V případě testů srovnávacích a očištěných od vlivů, které na výkon žáka mají jeho mimoškolní poměry, může testování přinést zpětnou vazbu, jak si dítě stojí mezi vrstevníky v tom, co zadavatel testu považuje za hodnotné – tedy v tom, co skrze test sleduje a co tím současně podporuje jako vzdělávací cíl.

Jak často ale může učitel děti testovat? Stačí pro sledování dopadu informace, která přichází jednou za rok, za půl roku?

Učiteli to nestačí. Učitel potřebuje sledovat dopad své výuky častěji. Zejména když se snaží o nějaký nový postup, u něžž má naději, že pomůže jeho žákům s něčím, co jim nejde, a když se dosavadní způsoby výuky nejeví jako dost účinné. Nebo když míří na cíle, o které se dosud se žáky nepokoušel, a nemá tudíž zkušenost, co může od nich očekávat. Anebo když zvyšuje laťku a potřebuje si udělat obrázek o tom, zda to nepřehnal, zda naplánovaná dopomoc těm slabším stačila a ti silnější zda by nepotřebovali ještě větší výzvu.

Sledovat dopad znamená reflektovat vlastní výuku tak, že se zajímáme nejprve o to, jak se dětem dařilo dosahovat cílů učení. Diskutujeme o tom s dětmi a s kolegy. A pátráme po tom, co v naší výuce způsobilo, že se děti posunuly ve svém učení o kousek dál. Radost v učení přichází nejen z toho, že jsme všichni zase o kousek dál, ale i z toho, že jsme přišli na to, jak se kupředu posouvat...

Každé dítě si zaslouží vynikajícího učitele

TEXT Hana Košťálová

Dobré výsledky v učení mají žáci toho učitele, který soustavně vyhodnocuje dopad své výuky na učení dětí, vychází z toho pro svou další praxi a tu proměňuje podle toho, co o svém dosavadním dopadu zjistil. Tak postupuje responzivní či adaptivní profesionál. Vyžaduje to proměnu myšlení a nové profesní dovednosti. Učitel potřebuje hodně podpory, aby si takové badatelské profesní myšlení postupně osvojoval. Neobejde se bez spolupráce s kolegy a s odborníky v prostředí, které se vyznačuje absolutním respektem a v němž je možné klást sobě i druhým profesní výzvy.

Foto: O. Polák

Autorka je programová ředitelka projektu **Pomáháme školám k úspěchu** a vede čtenářský tým projektu.

V projektu **Pomáháme školám k úspěchu** jsme si formulovali vizi dobré veřejné základní školy jako školy, v níž se každý žák učí naplno a s radostí. Vize je něco vzdáleného, co se před námi vznáší na horizontu, na který dohlédneme. Ukazuje nám směr. Neradí, jak se k ní dostat. S každým praktickým krokem, který uděláme, se naučíme něčemu novému, co nám pomáhá lépe rozumět tomu, co naše vize obnáší, a co dělat, aby se stále častěji stávala skutečností.

Naše vize dobré veřejné základní školy popisuje žádoucí stav, ale je to stav ve své podstatě prchavý. Nelze čekat, že ho dosáhneme a pak se budeme kochat jeho trváním. Potřebujeme si zvyknout na to, že stav, v němž se vize vtělila v realitu, vyžaduje neustálou obnovu. Každý moment, v němž se nám daří zařizovat, že se děti učí naplno a že se z toho radují, se může v příští chvíli proměnit v novou výzvu, jíž budeme čelit.

Víru v to, že se ve veřejné základní škole každé dítě může – a má – učit naplno a tak, aby zažívalo radost z učení, opíráme o sadu poznatků.

1. Škola může změnit osud dítěte. Platí to zejména o dětech z nepodnětného prostředí.¹
2. Každé dítě se může učit. Nejlepší vzdělávací systémy se přímo zaměřují na úspěch každého dítěte a stanovují vysoká očekávání pro každého žáka.²
3. Jedinou cestou, jak zlepšit vzdělávací výsledky, je zlepšit výuku, tedy práci učitele.³
4. Zvyšovat výkon nejslabších žáků neznamená poškozovat nejlepší žáky, pokud zlepšování výkonu dětí dosahujeme tím, že se zlepšuje učitelův výkon.⁴ Dobrý učitel prospívá jak žákům slabým, tak těm nejlepším.
5. Nejlepších vzdělávacích výsledků u žáků dosahují učitelé, kteří neustále vyhodnocují svůj dopad na učení dětí a podle toho, co zjišťují, proměňují svou další výuku, aby svůj dopad zvýšili.⁵
6. Vedení škol je po učiteli druhým nejsilnějším faktorem ovlivňujícím vzdělávací výsledky žáků.⁶

1 WILIAM, Dylan. **Embedded formative assessment**. Bloomington: Solution Tree Press, 2017. Zejm. kapitola **The Impact of Teacher Quality**, s. 17–21.

2 BARBER, Michael – MOURSHED, Mona. **How the World's Best-Performing School Systems Come Out on Top**. New York – London: McKinsey & Company, 2007. Dostupné [on-line] na: https://www.mckinsey.com/~media/mckinsey/industries/social%20sector/our%20insights/how%20the%20worlds%20best%20performing%20school%20systems%20come%20out%20on%20top/how_the_world_s_best-performing_school_systems_come_out_on_top.pdf [cit. 12. 7. 2018].

3 Ibidem.

4 Ve třídách učitelů, kteří s žáky dosáhli největšího pokroku, se stejně zlepšily děti z nepodnětného i podnětného prostředí, děti s poruchami chování shodně jako děti bez problémů. HAMRE, Bridget K. – PIANTA, Robert C. **Can Instructional and Emotional Support in the First-Grade Classroom Make a Difference for Children at Risk of School Failure?** *Child Development* 76, 2005 (září–říjen), č. 5, s. 949–967.

5 HATTIE, John. **Visible Learning for Teachers: Maximizing Impact on Learning**. London: Routledge – Taylor & Francis, 2011.

6 MARZANO, Robert J. – WATERS, Timothy – MCNULTY, Brian A. **School Leadership That Works: From Research to Results**. Alexandria: ASCD, 2005. Na tento text odkazuje studie KOL. AUT. **Klesající výsledky českého základního a středního školství: fakta a řešení**. Praha: McKinsey & Company, 2010. Dostupné [on-line] na: https://www.scio.cz/download/Edu_report.pdf [cit. 16. 7. 2018], s. 22.

Účinná výuka promyšleně směřuje k cílům učení.

7. V dobré škole se neustále učí jak žáci, tak dospělí. Aby se mohli skutečně učit, musí ve škole panovat kultura, v níž se lidé učit opravdu mohou, protože cítí bezpodmínečný respekt a neobávají se vstupovat do rizik, která jsou s učením spjata.
8. Učitelé ve špičkových systémech se učí od sebe navzájem při společném plánování, párové výuce a společné reflexi; při sdílení svých zkušeností a společném hledání řešení výukových problémů uvnitř školy i mezi školami a s dopomocí experta či kritického přítele.

Dítě stráví v základní škole přibližně 8000 hodin svého života. Chodí do školy proto, aby se tam učilo. Pokud mu výuka nic nepřinese, kdo mu vrátí promarněný čas? Učitel si potřebuje pro každou hodinu klást otázky: „Co opravdu nového se moji žáci dnes naučí? Bude pro ně čas strávený v mé výuce dobře stráveným časem?“

Jak se učí učitelé?

Ze všech školních faktorů má na učení dítěte nejsilnější vliv učitel. Chceme-li zlepšit učení dítěte, potřebujeme zlepšit učitelovu práci. Tu zlepšíme jen tím, že se učitel bude učit, jak lépe vyučovat.

Nejúčinnější učení učitelů nastává, když je napojeno na jejich aktuální výuku a pomáhá řešit, s čím se učitel potýká. Učitel se učí ze své praxe a z praxe kolegů.

Současně je třeba zajistit, aby učení z praxe bylo přenosné do dalších situací, aby učitel získával skrze praxi i obecnější profesní vědění (teorie). V tom pomáhá spolupráce s kolegy a také s odborníky.

Učitelé se učí...⁸

1. Od sebe samých – soustavně sledují dopad své výuky na učení svých žáků a snaží se další výuku proměnit tak, aby byla naděje na větší dopad.
2. Od sebe navzájem – zkušenější kolega pomáhá méně zkušenému přímo v praxi.
3. Společným řešením společných problémů – učitelé společně hledají a vyvíjejí způsoby, jak vyřešit problémy, jejichž řešení zatím žádný z nich nezná.
4. Od odborníka, kritického přítele – ve všech výše uvedených případech je užitečné, pokud mohou učitelé v pravý čas získat pohled „zvenčí“ od člověka, který dobře rozumí tomu, co právě řeší.
5. V kurzech – ty mají dopad jen tehdy, pokud vycházejí ze zjištěných potřeb učitelů a pokud existuje dostatečná následná podpora pro zavádění do praxe. Podpora může mít podobu popsanou v předešlých bodech.

„Efektivní vedení školy má na výsledky vzdělávání naprosto zásadní vliv; důležitější už jsou jen schopnosti učitele. Marzano, Waters a McNulty (2005) například dokazují, že vynikající ředitel může výsledky vzdělávání ve škole zlepšit oproti řediteli průměrnému až o dvacet procentních bodů na relativním rozdělení škol.“

(Studie McKinsey & Co. – Kol. aut.,
Klesající výsledky českého základního
a středního školství..., s. 20)

7 BRANSFORD, John D. – BROWN, Ann L. – COCKING, Rodney R. **How People Learn: Brain, Mind, Experience and School**. Washington: National Academy Press, 2000.

8 HAMMERNESS, Karen – et al. **How Teachers Learn and Develop**. In DARLING-HAMMOND, Linda – BRANSFORD, John – LEPAGE, Pamela (eds.). **Preparing Teachers for a Changing World: What Teachers Should Learn and Be Able to Do**. San Francisco: Jossey-Bass – John Wiley & Sons, 2005, s. 358–389.

V projektu **Pomáháme školám k úspěchu** všechny cesty profesního učení využíváme a funkčně kombinujeme. Pedagogové se v PŠÚ učí:

- jak vyhodnocovat svůj dopad (analýza výkonů žáků a vazby mezi výukou a učením)
- prostřednictvím párové výuky, která zahrnuje tři významné fáze – společné plánování výuky, společnou výuku, společnou reflexi výuky opřenu o výkony dětí
- prostřednictvím sdílení zkušeností v rámci školy i mezi školami
- prostřednictvím společného vývoje výukových postupů s nadějí na větší dopad (*lesson study*; učitelský výzkum)
- se soustavnou pomocí pedagogických konzultantů, čtenářských mentorů, odborného vedení projektu a dalších expertů

*V projektu **Pomáháme školám k úspěchu** je pro nás cílem adaptivní profesionál jak v roli učitele, tak pedagogického lídra.*

Usilujeme společně o to, aby každý učitel vědomě a soustavně zvyšoval dopad své výuky na učení těch žáků, které právě vyučuje. Pokud se to děje reflektovaně a cyklicky, učitel řeší nejen okamžité výukové problémy, ale profesně se učí a vytváří profesní vědění, které bude moci dále prakticky využít.

Vědomé učitelovo sebezlepšování souvisí s tím, jak chápe svou profesi a co považuje za profesionální. Literatura popisuje dvě odlišná pojetí profesionality:⁹

Učitel jako adaptivní profesionál. Učitel stále zkouší, jak ještě jinak vyučovat, aby se mu dařilo zapojovat co nejvíce dětí a dosahovat u nich lepších výsledků učení. Sleduje dopad toho, co dělá, na učení dětí. Podnětem k učitelovu učení jsou vzdělávací potřeby dětí, nikoli kolonky ve standardu.

Čtenářské kontinuum

Oblast kontinua: Porozumění textu

Linie: Práce se schematickým zobrazením

Úroveň čtenářství: Pokročilý

Deskriptor: Propojí jednotlivé položky schématu s příslušnými pasážemi průvodního textu. Vyvodí závěry opírající se o informace ze schématu a textu.

Úroveň čtenářství: Samostatný

Deskriptor: Při čtení přechází podle potřeby mezi souvislým textem a schématem, vyvozuje souvislosti a závěry.

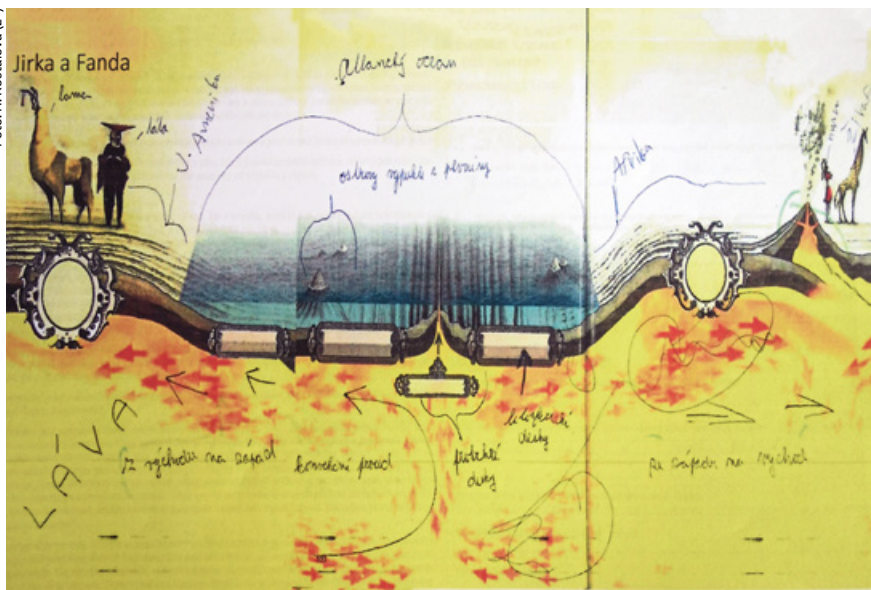
Ve čtenářství
nám jako zdroj vzdělávacích cílů
slouží už pět let kontinuum.

Učitel jako dobrý zaměstnanec. Učitel je připraven plnit to, co se obecně považuje za dobré profesní normy. Učí se, jak lépe naplňovat představy druhých o tom, co je to být dobrý učitel. Jako nástroje zlepšování se uplatňují standardy učitelské profese a externí hodnocení učitelovy práce. Existuje již řada důkazů, že toto pojetí nevede k potřebnému zlepšování učitelova dopadu na učení dítěte.¹⁰

Naši učitelé se dozvídají o kvalitě svého výkonu z výkonů dětí. Pak hledají, co v jejich práci přispělo k dobrému učení žáků, a zároveň vyhledávají další příležitosti ke svému rozvoji podle toho, co jejich žáci potřebují. Využívají **Plán osobního pedagogického rozvoje** (POPR) jako nástroj řízení svého učení; stejně škola využívá svůj **Plán pedagogického rozvoje školy** (PPRŠ).

9 DOYLE, Walter. **Themes in Teacher Education Research**. In HOUSTON, Robert W. – HABERMAN, Martin – SIKULA, John P. (eds.). **Handbook of Research on Teacher Education**. New York: Macmillan, 1990.

10 V ČR se naštěstí dosud nepodařilo politicky prosadit tzv. kariérní řád, jehož součástí byl jak standard, tak velmi problematický způsob externího hodnocení učitelovy práce spojený s vnější motivací učitele.

Kontinuum nám pomáhá číst ve fyzice, zeměpisu, biologii a v dalších oborech.

Za nástroje, které jsou nesourodé s naším pojetím profesionality, považujeme různé formy profesních standardů ve spojení s vnějším hodnocením, které má dopad na učitelův život.

Ačkoli deklarují, že podporují učení učitele, nejsou vystaveny a používány tak, aby k učení sloužit mohly. Lidský mozek má sklony ztotožňovat to, co je pro něj nové, s tím, co už zná. Učitelé tedy často mají dojem, že vše, co standard popisuje, dělají (*over-assimilation*). A nepotřebují se tomu učit.

Pokud tyto nástroje současně slouží vnějšímu hodnocení (např. ředitel hodnotí učitele), pak mají učitelé velkou snahu jakkoli ukázat, že vše plní. Hodnotitel nikdy nemůže vidět praxi učitele v celé komplexnosti a spoléhá se z velké části na nepřímé doklady (portfolio apod.).

Tyto nástroje nijak nezohledňují kontext učitelovy práce, který je vždy jedinečný: jeho vlastní osobnost; mix dětí, které učí; sbor kolegů, v němž se denně pohybuje; vedení školy; komunita okolo školy – rodiče, zřizovatel atd.

Pokud chceme dosáhnout toho, aby se v našich školách děti skutečně učily, musíme přenést pozornost na učení. Nemá smysl sledovat učitelovy (standardizované) činnosti, pokud nejsme schopni posoudit, zda tady a teď prospěly žakovu učení.

Použitá literatura

BARBER, Michael – MOURSHED, Mona. **How the World's Best-Performing School Systems Come Out on Top**. 1. vyd. New York – London: McKinsey & Company, 2007. 53 s. Dostupné [on-line] na: https://www.mckinsey.com/~media/mckinsey/industries/social%20sector/our%20insights/how%20the%20worlds%20best%20performing%20school%20systems%20come%20out%20on%20top/how_the_world_s_best-performing_school_systems_come_out_on_top.pdf [cit. 12. 7. 2018].

BRANSFORD, John D. – BROWN, Ann L. – COCKING, Rodney R. **How People Learn: Brain, Mind, Experience and School**. 3. vyd. Washington: National Academy Press, 2000. 319 s. ISBN 9780309065573.

DOYLE, Walter. **Themes in Teacher Education Research**. In HOUSTON, Robert W. – HABERMAN, Martin – SIKULA, John P. (eds.).

Handbook of Research on Teacher Education. 1. vyd. New York: Macmillan, 1990, s. 3–24. 925 s. ISBN 9780029014202.

HAMMERNESS, Karen – et al. **How Teachers Learn and Develop.** In DARLING-HAMMOND, Linda – BRANSFORD, John – LEPAGE, Pamela (eds.).

Preparing Teachers for a Changing World: What Teachers Should Learn and Be Able to Do. 1. vyd. San Francisco: Jossey-Bass – John Wiley & Sons, 2005. s. 358–389. 593 s. ISBN 9780787996345, 0787996343.

HAMRE, Bridget K. – PIANTA, Robert C. **Can Instructional and Emotional Support in the First-Grade Classroom Make a Difference for Children at Risk of School Failure?** *Child Development* 76. 2005 (září-říjen). č. 5. s. 949–967. ISSN 0009-3920.

HATTIE, John. **Visible Learning for Teachers: Maximizing Impact on Learning**. 1. vyd. London: Routledge – Taylor & Francis, 2011. 296 s. ISBN 9780415690157.

KOL. AUT. **Klesající výsledky českého základního a středního školství: fakta a řešení.** 1. vyd. Praha: McKinsey & Company, 2010. 57 s. Dostupné [on-line] na: https://www.scio.cz/download/Edu_report.pdf [cit. 16. 7. 2018].

MARZANO, Robert J. – WATERS, Timothy – MCNULTY, Brian A. **School Leadership That Works: From Research to Results**. 1. vyd. Alexandria: Association for Supervision and Curriculum Development, 2005. 194 s. ISBN 978-1-4166-0227-9.

WILLIAM, Dylan. **Embedded formative assessment**. 2. vyd. Bloomington: Solution Tree Press, 2017. 225 s. ISBN 9781945349225.

Lídr a hodnoty

TEXT Šárka Miková

Již dlouho nás výzkumy, ale i denní praxe ubezpečují o tom, že role pedagogického vedení ve škole je klíčová. Hned po učiteli má vedení školy nejpodstatnější vliv na školní učení žáků. Výhodu mají ředitelé, kteří dokážou působit jako skutečné vůdčí osobnosti, lídři, tahouni.

Obdivované vlastnosti lídra

Aby lidé svého lídra ochotně následovali, musí být přesvědčeni, že jeho slovům mohou věřit. Důvěryhodnost stojí nejvýše na žebříčku charakteristik, které se už tři desetiletí objevují na prvních místech ve výzkumech zaměřovaných na vlastnosti, které nejvíce obdivujeme na lídrech (Kouzes a Posner, 2014). Ti, pod jejichž vedením bychom rádi pracovali, by měli být také zaměřeni na budoucnost (vědět, kam jdou), být kompetentní (mít potřebné znalosti a dovednosti) a svým přístupem inspirovat ostatní.

„V období zásadních změn je úroveň důvěry zaměstnanců vůči nadřízenému určujícím faktorem úspěchu probíhajících změn. Jestliže důvěřujeme těm, kteří změny zavádějí, mnohem méně se bráníme.“ (Marciano, 2013, s. 197) Důvěryhodnost je klíčová také v komunikaci: *„Pokud nevěříte doručovateli zprávy, pak neuvěříte ani té zprávě.“* (Kouzes a Posner, 2014, s. 49)

Podle čeho ale poznáme, že je lídr důvěryhodný? Nejčastější odpovědi na tuto otázku položenou deseti tisícům lidí po celém světě je: *„Udělá to, co řekne, že udělá.“* Lidé naslouchají slovům lídra a pak sledují jeho činy. Když vidí, že lídr nekoná v souladu s tím, co říká, ztrácí jejich důvěru. Základ *leadershipu* je tedy ve dvou slovech: **říkat a dělat**. Jinými slovy: mluvit o hodnotách a stát se příkladem pro ostatní v tom, že tyto hodnoty bude dodržovat. Žít v souladu se svými a společnými hodnotami je způsob, jak lídři prokazují svou důvěryhodnost.

Lídři si kladou zásadní otázky. Ze setkání vedení škol zapojených do projektu **Pomáháme školám k úspěchu.**

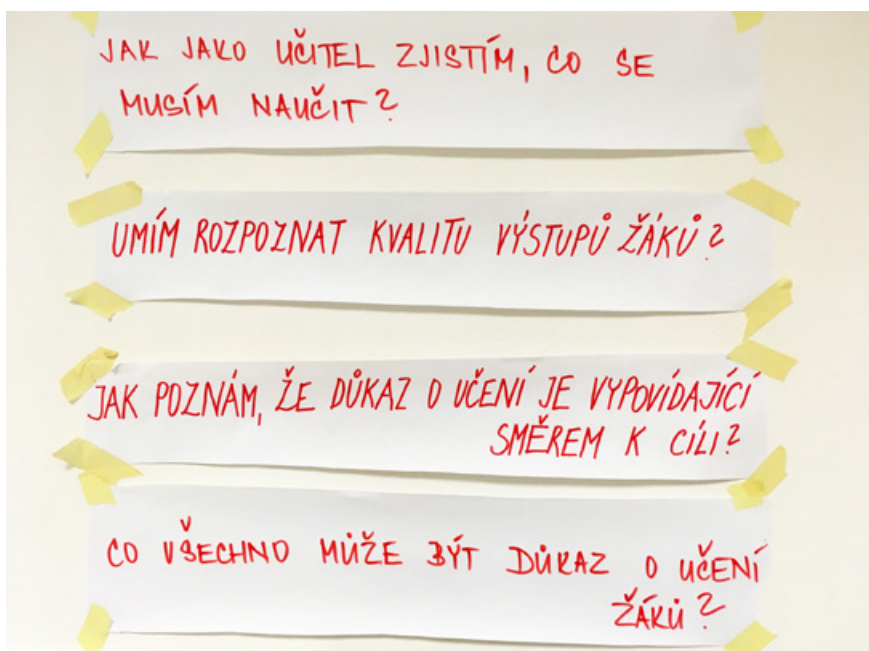

Foto: H. Košťálová (2*)

Radek: „Věřím tomu, že když lidé mají autonomii, podporu a vymezený cíl, tak to může fungovat. Ne vždy samozřejmě vím, jak to zařídit, protože je to těžké. Ale když se o něčem rozhodnu, tak si zpětně říkám, jestli jsem postupoval dobře, nebo špatně podle toho, jestli jsem dal tomu člověku dost autonomie, jestli měl dostatečnou podporu a jestli skutečně ví, o co nám ve škole jde. A třeba se ukáže, že sice autonomii měl, ale potřeboval by jiný druh podpory, nebo třeba že dělá dobrou věc, ale směrem k nějakému jinému cíli. Tak musím zařídit, aby věděl, jaký máme společný cíl.“

Objevit své vlastní hodnoty

O hodnoty se opíráme, když se rozhodujeme. Díky nim zvažujeme priority a můžeme druhým objasňovat a zdůvodňovat svá rozhodnutí. Lídr by si měl nejprve sám ujasnit, co je pro něj osobně důležité, a poté to s ostatními sdílet. Svou vizi rozvoje organizace by měl zdůvodňovat hodnotami, které budou její realizaci doprovázet. „Chci, aby se v naší škole dobře učily všechny děti, i ty, které doma nemají podporu. Věřím, že my jako učitelé jim můžeme pomoci, a proto se budeme společně snažit hledat cesty, jak to zařídit.“

Lídr by měl také mluvit o svých vlastních zkušenostech, do kterých se jeho hodnoty v minulosti promítly, a na těchto příkladech to, čemu věří, ilustrovat.

„Věřím v autonomii. Myslím si, že každý z nás se má sám rozhodnout, v čem se chce pedagogicky rozvíjet. Sám podle sebe ale vím, že hodně pomáhá, když o tom může s někým mluvit, třeba když mu někdo pomůže podívat se na jeho třídu jinýma očima. Proto udělám všechno proto, abyste se s kolegy mohli navštěvovat v hodinách a společně výuku reflektovat.“

Vyjádit společné hodnoty

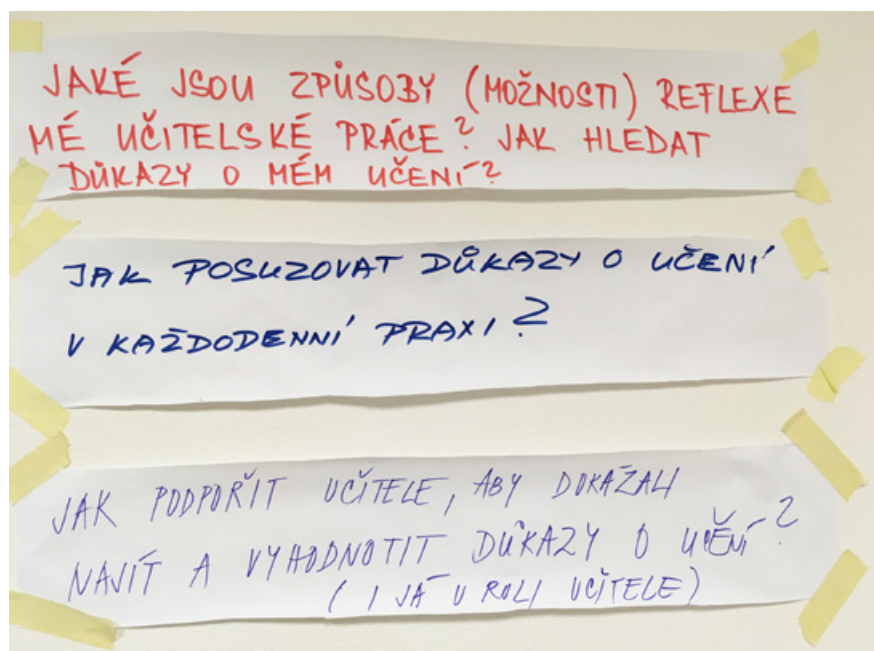
Nejen lídr, ale i všichni jeho lidé budou raději pracovat na místě, kde budou moci zůstat věrni svým přesvědčením. Poznání hodnot každého člena týmu je důležité pro budování vzájemné důvěry. Pro dobré fungování organizace je ale klíčové, aby se tým shodl na společných hodnotách. „Společné hodnoty jsou interním kompasem, který umožňuje lidem jednat samostatně, ale ve vzájemné součinnosti.“ (Kouzes a Posner, 2014, s. 71)

Lídrů přitom musí být opatrní v tom, aby své hodnoty ostatním nevnucovali, ale aktivně je vtáhli do procesu tvorby společných hodnot skrze naslouchání, vyjasňování a dosažení shody, za kterou je skutečné porozumění hodnotám – tomu, jak je projevovat v praxi. Všichni musí vědět, jak hodnoty ovlivní jejich práci a jakým způsobem vymezují cestu ke společné vizi.

Foto: archiv autorky

Autorka je psycholožka, působí v odborném vedení projektu **Pomáháme školám k úspěchu**. Při práci s dětmi, dospělými a týmy využívá teorii typů, díky které můžeme odhalovat zdroje vnitřní motivace a oceňovat rozdílnost lidských povah.

Radek: „O tom, co je pro nás důležité, jsme se bavili na širším vedení a promítli jsme to do oblastí, ve kterých chceme školu rozvíjet – v našem případě to je: úspěšný žák, odborný tým, dobré vztahy a komunitní škola. Tyto oblasti jsme pak představili učitelům a společně jsme si říkali, co to pro nás znamená, co v rámci toho budeme dělat, každý z nás jako jednotlivec i jako tým. Čím dál více ale docházíme k tomu, že všechno se vlastně schová pod úspěšného žáka – kvůli tomu, aby každý žák zažíval úspěch, musíme být odborníci, mít dobré vztahy a naše škola musí fungovat komunitně. Naše rozhodování se teď řídí tím, jestli to, co děláme, povede k tomu, aby všichni naši žáci mohli být úspěšní.“

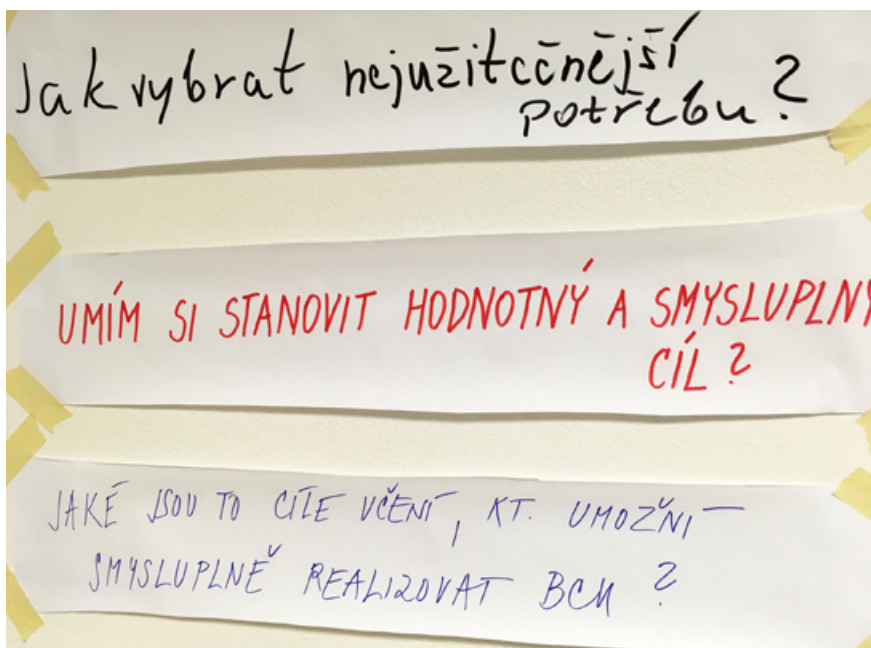

Foto: H. Košťálová

Mluvit o společných hodnotách a žít je

Nejlépším způsobem, jak propojovat hodnoty s praxí, je využívat situace, kdy je možné vztahovat hodnoty k aktuální situaci a skrze hodnoty tyto situace nejen řešit, ale i nahlas reflektovat. Nelze předpokládat, že o hodnotách všichni vědí, je potřeba o nich neustále MLUVIT!

V případě lídra ale zároveň platí, že to, co děláme, za nás mluví víc než to, co říkáme. Podřízení lídra sledují, aby posoudili, zda se řídí společnými hodnotami. Čeho si lidé nejvíce všimají a kde může lídr nejlépe vyjádřit principy, na kterých mu záleží?

1. Jak tráví svůj čas, čemu věnuje pozornost...

Ať už jsou jeho hodnoty jakékoli, měly by být jasně vidět v jeho diáři a při jednání s kýmkoli.

2. Jak řeší nečekané situace a obtížné problémy...

Nečekané události nabízejí příležitost k improvizaci, ale přitom se musí držet společných hodnot. Způsob, jakým tyto situace lídr řeší (jak propojí činy a rozhodnutí se společnými hodnotami), umožňuje v realitě ukázat, na čem skutečně záleží.

3. Jaký jazyk používá, otázky, které klade...

Otázky mohou zaměřovat pozornost k tomu, na čem záleží.

4. Jak reaguje na zpětnou vazbu...

Ptá se, jak ostatní jeho chování vnímají, naslouchá, neobhazuje se, ptá se na příklady, pátrá po porozumění, využívá zpětnou vazbu pro změnu demonstruje růstové nastavení mysli (Dwecková, 2015).

Použitá literatura

- CSIKSZENTMIHALYI, Mihaly. **Flow. O štěstí a smyslu života.** Přel. Eva Hauserová. 2. upr. vyd., v Portále 1. Praha: Portál, 2015. 326 s. ISBN 978-80-262-0918-8.
- DWECKOVÁ, Carol S. **Nastavení mysli: nová psychologie úspěchu aneb Naučte se využít svůj potenciál.** Přel. Kateřina Ešnerová a Jan Melvil. 1. vyd. Brno: Jan Melvil Publishing, 2015. 303 s. ISBN 978-80-8727-072-1.
- KOUZES, James M. – POSNER, Barry Z. **Leadership challenge: jak zařídit, aby se ve firmách děly zázračné věci.** Přel. Daniela Čermáková. 1. vyd. Praha: Baronet, 2014. 388 s. ISBN 978-80-7384-853-8.
- MARCIANO, Paul L. **Cukr a bič nefungují: vybudujte si kulturu zapojení zaměstnanců na principech respektu.** Přel. Vladimír Lorenc. 1. vyd. Brno: Motiv Press, 2013. 232 s. ISBN 978-80-9041-339-9.
- ROCK, David. **Leadership s klidnou myslí: šest kroků ke změně výkonnosti: pomozte lidem lépe myslet – neříkejte jim, co mají dělat!** Přel. Jana Novotná. 1. vyd. Praha: Pragma, 2009. 262 s. ISBN 978-80-7349-206-9.

Vášeň pro učení?

TEXT Ondřej Hausenblas

Součástí školní kultury by mělo být modelování vášně pro poznávání a učení. Aby učitel mohl děti pro učení nadchnout, potřebuje sám mít zážitek, jaké to je, když se naplno ponoří do zkoumání nějakého problému, tématu, a když sám přichází na něco pro něj nového.

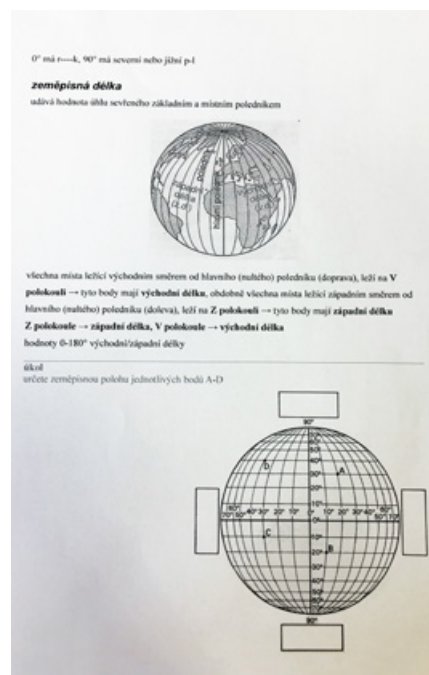
Naše výuka – o čem vyučujeme i jak vyučujeme – by především měla vzbuzovat chuť do učení, lásku k učení. Tím se rozumí, že naše výuka by měla žáky nadchnout pro to, aby zkoumali, domáhali se nových poznatků, pokládali hlubší a závažnější otázky a aby se chtěli dál zlepšovat. Tedy povzbuzovat nejenom vášně pro obor, jako třeba pro dějiny, pro zvířátka, pro vesmírné lety, či dokonce pro gramatiku.

Je to vůbec možné? A netýká se to jenom těch dětí, o které pečuje rodina? Když pouštíme učitelům ukázkou z hodiny, ve které to klapne, kde pracují všichni žáci, nejen žáci-rychlíci, a kde výuku nebourá ani skupina nezvedených žáků svou nesoustředěností a nezájmem, ani učitel svými nezáživnými výklady a úlohami, mnozí z diváků s jistotou prohlásí, že ale s jejich žáky by tohle prostě nešlo... Anebo že takhle by jejich žáci mohli pracovat, leda až budou starší (a tedy asi už s jiným učitelem).

Foto: H. Košťálová (4+)

Děti v ZŠ Kunratice zapáleně zkoumají Kolumbovy cesty z pohledu všech možných oborů. Využívají k tomu centra aktivit podle metodiky **Začít spolu**.

Autor je vysokoškolský učitel, lektor **Kritického myšlení** a člen čtenářského týmu projektu **Pomáháme školám k úspěchu**.

V osobnostním i studijním rozvoji žáků, které učení nezajímá a kterým vadí, se asi nepříhodovalo nic, při čem by zažili požitek z učení, který by určitě chtěli přistě znovu prožít. Chyběl jim k tomu podnět, příklad a prostředí. Jako by doma i ve škole šly situace i činnosti jaksi mimo ně, nikdy je nestrhly.

A jestlipak jsme takový zážitek někdy měli my učitelé? Pokud ano, pak si bez potíží vybavíme, co to bylo za situaci, ve které jsme si řekli: „Teda! Na tohle jsem přišel!“ Nebo: „No ne, něco takhle zkoumat a bavit se o tom, to je fantastické!“ A stačilo mít ten prožitek jednou, nebo jsme to potřebovali zažívat znovu a znovu?

Takový prožitek nepotřebují jenom selhávající děti a studenti. Měli by ho mít a znovu si ho dopřávat zejména učitelé. Ale co když patří do skupiny těch žáků, studentů a učitelů, kteří na svou žákovskou kariéru vzpomínají celkem spokojeně třeba takto:

„Za všechny roky, co jsem chodila do školy – na základní i na střední –, jsem si vlastně nikdy nebyla jistá, jestli jsem dost chytrá. Školu jsem měla ráda a moji učitelé měli rádi mě. Byla jsem jedničkářka a poslušná žákyně. Odevzdávala jsem úkoly splněné podle zadání a vždycky včas. Dokázala jsem vytušit, co ode mě lidé čekají, a většinou jsem se snažila, aby mě učitelé a rodiče pochválili. Nevzpomínám si, že by mě kdy nějaká chuť do učení nebo nějaký požadavek studia nutily k většímu přemýšlení. Škola pro mě znamenala dostávat dobré známky, potkávat kamarádky a kamarády a dodržovat pravidla.“

Učitelé, kteří takto svá studia neprožívali, ale různě dobrodružně se jimi prodírali nebo během studia šli zapáleně za některým speciálním zájmem, by mohli ostatním – a především žákům – to dobrodružství a svůj požitek z učení dost zajímavě sdělovat, předvádět – modelovat. Druzí učitelé na to možná nahlédnou s nedůvěrou: co jsme sami nezažili, sotva můžeme sdílet. Avšak kultura školy by měla vášeň pro učení, pro hledání a dozvídání vyznávat jako důležitou hodnotu. Nejen kvůli záchraně dětí, které rodina poslala do života bez zájmu a odvahy, ale i kvůli žákům, ze kterých se jednou stanou učitelé.

Citovaný úryvek je z anonce ke knize:

ROUTMAN, Regie: **Literacy Essentials. Engagement, Excellence and Equity for All Learners**. 1. vyd. Portland (Maine): Stenhouse Publishers, 2018. 390 s. ISBN 978-16-2531-037-8.

Co říkají pedagogové ze čtenářských škol po roce projektu

TEXT Terezie Kolářková

Před rokem se začaly v rámci čtenářského programu projektu Pomáháme školám k úspěchu setkávat školy, které se zaměřují na rozvoj čtení a čtenářské gramotnosti svých žáků. Před letními prázdninami jsme se zeptali několika pedagogů na to, jak se jim zatím v projektu pracuje, co jim přinesl a jaké výzvy před ně postavil. A také na to, jak se těší na nový čtenářský školní rok.

Anketní otázky

1. Co vám dosud čtenářský projekt dal? Co vám přináší spolupráce s ostatními školami?
2. Co pro vás bylo v projektu zatím nejtěžší?
3. Na co se v příštím školním roce ve čtenářství těšíte?
4. Čeho se obáváte nebo co pro vás bude výzvou?

Michal Vančura

ZŠ a MŠ Koperníkova (Třinec), učitel matematiky, fyziky, výpočetní techniky a informatiky

1. Do projektu jsem doposud zapojený nebyl, ale chtěl bych se seznámit s tím, o co vlastně jde. Myslím, že to v dnešní době bez čtenářské gramotnosti nejde.
2. (Respondent je do projektu zapojen nově, na tento dotaz neodpovídal – pozn. red.)
3. Těším se hlavně na sdílení lekcí v letní škole. Že třeba uvidím něco, co budu moct sám použít.
4. Nejdřív se rád s pro mě novými metodami seznámím a pak uvidím. Od některých kolegů jsem slyšel, že po nějaké době zjistili, že čtenářství není pro ně, a opustili ho. Chci do toho jít hlavně proto, že u nás chybí návaznost – na prvním stupni se pracuje nějakými metodami a na druhém se v nich nepokračuje. A když se mě na to rodiče i kolegové ptají, tak jim odpovím, že v této oblasti nejsem proškolen.

Foto: H. Košťálová (10)

Gabriela Cymorková

ZŠ a MŠ Koperníkova (Třinec), učitelka matematiky a přírodopisu

1. Začaly se mi rozšiřovat obzory a snažím se dozvědět pořád víc a víc. Taky jsem absolvovala kurz **RWCT**, který byl pro mě osobně velmi přínosný.
2. Asi vyhledat ten správný text a najít jeho potenciál. Jako matikářka to mám ještě těžší v tom, že textů do matematiky je málo. Takže s tím pořád bojuji a spíš texty zařazuji do přírodovědy. Pak taky bývá problém, když dostanu šestou třídu, ve které jsou děti, které nikdy s texty nepracovaly a jsou radši, když jim člověk nadiktuje, co se mají naučit, než aby si to hledaly samy.
3. Nejvíc se teď těším na letní školu a sdílení konkrétních lekcí od kolegů.
4. Ve třídě je třeba dvacet devět žáků, kteří navíc nejsou zvyklí číst. Bude náročné se tímto nějak prokousat.

Tomáš Otisk
externí čtenářský mentor ZŠ Jičínská (Příbor),
zástupce vedení a učitel matematiky a výtvarné výchovy
ZŠ a MŠ Koperníkova (Třinec)

1. Pro mě osobně je největší přínos v tom, že si rozšířím obzory, podívám se, jak funguje jiná škola, a mohu se z toho hodně poučit. Moje mentorská role je hodně postavena na komunikaci a spolupráci s lidmi. A i když nedosahujeme okamžitého úspěchu a je to spíš běh na dlouhou trať, přináší mi to radost.
2. Nejtěžší pro mě byl úplný začátek, než jsem si získal důvěru u kolegů, se kterými spolupracuji. Musel jsem ukázat, co dělám, a přesvědčit ostatní, že mám nějaké zkušenosti, umím naslouchat a nabídnout jim směry, kterými se mohou vydat. Chce to hodně velký přehled, nebát se zkoušet nové věci a naladit se na jejich vlnu. Hodně mě posouvají společná setkávání a povídání s ostatními mentory o tom, co komu funguje.
3. Nejvíce se těším na to, až uvidím dopad naší práce na celkovou atmosféru školy. A taky přímo do výuky a na děti. Vidím, jak to funguje a co se děti učí teď, a chci za rok, dva vidět, jestli se opravdu podařilo nastartovat nějakou změnu, která bude mít dopad přímo na děti.
4. Největší výzvou bude překonávat takové ty osobní překážky, jako je nedostatek času a málo energie. Taky se někdy bojím, aby se mezi námi, kteří spolupracujeme, neztratila vybudovaná důvěra.

Miroslava Krchňáková
ZŠ a MŠ Koperníkova (Třinec), učitelka 1. stupně

1. Zaujalo mě, jak si kolegyně Katka Gaszková hraje se čtením, takže jsem od ní opisovala nebo si půjčovala lekce. Zavedla jsem dílnu čtení a ta mě hrozně baví. A číst baví i děti, a to někdy až čuším, co všechno dokážou a jak reagují na věci, které jsem si myslela, že pro ně budou složité.
2. Nejtěžší je pro mě hledat texty. Naštěstí máme ve škole dost inspirace a v kabinetě sedím s kolegyní, se kterou spolupracujeme.
3. Protože jsem pořád ještě takový novic, tak se těším, že na letní škole čtenářství toho spoustu nalapám a nasaju. A taky, že se konečně dozvím, co to je čtenářské kontinuum!
4. Mám ve třídě autistu, který je nadprůměrně inteligentní, ale je to takový Sheldon (postava z **Teorie velkého třesku** – pozn. red.) – nerozumí humoru nebo třeba komiksům. Toho bych chtěla zatáhnout do skupinové práce.

Ondřej Novotný
ZŠ Dobronín, učitel matematiky a fyziky

1. Vytvářím si do hodin svoje vlastní texty a důležité pro mě je, že si mohu u kolegů ověřit, že to dává smysl, že i oni to vidí smysluplně. A taky že od nich mohu načerpat další inspiraci.
2. Asi naplánovat si kromě oborového cíle i ten čtenářský. Třeba u slovních úloh jdu primárně po tom oborovém a až pak si tam hledám ten čtenářský.
3. Budu teď nově učit fyziku a chtěl bych v ní pracovat s odbornými texty. To pro mě bude zase nová zkušenost.
4. Nové texty ve fyzice pro mě zároveň budou i výzvou. Teď už mám ověřeno, že mi v matematice něco funguje, ale právě vymyslet něco nového, to je vždycky nejtěžší. První rok si nejdřív ověřuju, že funguje oborový cíl, a pak teprve hledám ty čtenářské.

Marta Hažmuková

ZŠ a MŠ Větrný Jeníkov, učitelka 1. stupně

1. Projekt mi umožnil poznat během vzájemných setkávání spousty nových lidí. Vidím taky velkou změnu v přístupu ke čtení u mých žáků – děti se na čtení těší, máme pravidelně čtenářské dílny a chodíme do knihovny.
2. Nejtěžší pro mě bylo, když jsem byla poprvé na čtenářském setkání v Praze. Mnozí účastníci byli v přemýšlení mnohem dál, takže mi chvíli trvalo, než jsem zvládla to, co oni, ponořila se do čtenářství a porozuměla některým pojmům. Nechci říct, že teď už všechno znám, protože člověk se musí učit neustále, ale myslím, že už jsem něco pochopila.
3. Čekají mě prvňáčci, kteří jsou čtením nepolíbení, tak se budu zaměřovat především na ně. Doufám, že se mi to podaří a že se to bude líbit jak mně, tak i dětem.
4. Největší výzvou asi bude, abych to zvládla a aby to se mnou zvládly i děti. A taky – aby se postupně přidávali další kolegové, pochopili, co děláme, a navazovali na to.

Bohumil Zmrzlík

ZŠ a MŠ Mendelova (Karviná), ředitel a učitel češtiny a dějepisu

1. Z mého pohledu nám dal projekt příležitost ještě více než dosud uvažovat o čtenářství. Přinesl nám také možnost spolupracovat s vynikající mentorkou Hankou Košuličovou, která je pro všechny velmi inspirativní. A samozřejmě mi i umožnil se setkávat s dalšími zajímavými lidmi, kteří jsou do projektu zapojeni.
2. Pořád je výzvou hledat věci, které budou pobídkou pro ostatní ve škole. Teď třeba zkoušíme obměnit náš základní čtenářský tým a zapojit nové učitelky.
3. Trošku egoisticky se nejvíc těším na svoje vlastní čtení.
4. Obávám se, že nepřechtu všechno to, co bych přečíst chtěl.

Alena Horská

externí mentorka ZŠ a MŠ Větrný Jeníkov, učitelka 1. stupně ZŠ Dobronín

1. Mám možnost nahlédnout do toho, jak fungují jiné školy, a sama se vrátit k myšlenkám nebo situacím, které jsem řešila před tím, než jsem se začala zabývat čtenářstvím. To je hodně zajímavé, když si člověk uvědomí, jakou cestu už ušel.
2. Myslím, že je pro mě pořád těžké najít míru toho, jak moc se do školy „vnucovat“. Moje práce tam, myslím, není vyžadovaná, takže se spíš nabízím. A to je pro mě otázka, do jaké míry čekat, až se lidé ozvou sami, a do jaké míry jim podsouvat, co by ode mě mohli chtít. Hodně se mi ale třeba líbilo, jak jsme zvládli připravit setkání pro ostatní čtenářské školy z našeho regionu. Z toho jsem měla nejdřív strach a pak radost.
3. K nám do školy taky jezdí konzultant, tak se vždy cíleně snažím, abych ho zaměstnala. Abych měla sama prožitek toho, že taková spolupráce může být pro učitele užitečná. Pro sebe ten užitek cítím, tak doufám, že ho začnou cítit i učitelé v Jeníkově.
4. Ráda dělám věci, které jsou smysluplné, a obávám se toho, že smysl této moje role nebude zřetelný.

Hana Košuličová
externí mentorka ZŠ a MŠ Mendelova (Karviná),
učitelka češtiny v SPgŠ a SZŽ Krnov

1. Myslím si, že středním školám úplně chybí pohled na to, co se děje v základních školách. A taky ten pocit, že se můžeme od učitelů základních škol učit. Mentorsky mi dal projekt obrovskou příležitost vyzkoušet si, jakým způsobem pro čtenářství získávat učitele. Jsem ráda, že mohu fungovat víc jako kolega a partner, ale byla to pro mě dlouhá cesta objevování a hledání toho, jak na to vůbec jít.
2. Nejtěžší bylo proniknout do přirozeného běhu školy, do jejího systému učení a rituálů. Podařilo se mi to tím, že jsem přemýšlela, co bych potřebovala já, kdybych byla v jejich roli. A taky tím, že jsem si byla vědoma toho, že po mně nikdo nechce převratné změny, ale že jde spíš o naladění celkové atmosféry.
3. Těším se na spolupráci s lidmi, kteří už v tomto roce cítili potřebu se mnou mluvit, ukazovat mi některé věci, společně něco připravovat. To oběma stranám přinášelo radost. A taky se těším na nové lidi v týmu.
4. Loňský rok jsem měla mnohem větší obavy, protože jsem věděla, že jdu do školy, která je hodně poučená a proškolená. Tyto obavy už letos nevnímám.

Blanka Vodová
ZŠ a MŠ Větrný Jeníkov, ředitelka a učitelka matematiky a fyziky

1. Projekt mi dal rozvoj jednotlivých učitelů a vzájemné spolupráce. Také možnost potkávat se s učiteli z jiných škol a poznání toho, jak to funguje jinde. Taky nám dal další pohled na čtenářskou gramotnost a zamyšlení nad sebou samými.
2. Namotivovat kolegy, aby se do čtenářství pustili. A u mě osobně taky to, že jsem se musela přenést přes nedůvěru v to, že bych jako přírodopisárka a fyzikárka měla s dětmi ve svých hodinách číst.
3. Rozvinuli jsme spolupráci s místní knihovnou, kam děti chodí na čtenářské dílny, v tom chceme pokračovat a na to se těším. Máme taky naplánované sdílení mezi učiteli, tak snad se nám podaří přitáhnout zase nové lidi.
4. Obávám se, že všechno nepůjde hned a tak rychle, jak bych si představovala. I letos trvalo dlouho, než se ukázalo, že jsme nějaký pokrok udělali.

Více o čtenářských školách projektu **Pomáháme školám k úspěchu** najdete v **Kritické gramotnosti Speciál 2017** na: www.pomahameskolam.cz. V tomto čísle KG na straně 17 si můžete přečíst povídání Moniky Olšákové, jedné z mentorek působících ve čtenářských školách. Také si můžete na straně 20 přečíst vyprávění češtinářky Veroniky Dittrichové o žáku Danielovi.

Autorka ankety je projektová
manažerka projektu **Pomáháme
školám k úspěchu**.

Mentorská práce ve čtenářské škole

TEXT Monika Olšáková

Pokud mají učitelé zvyšovat dopad své výuky na učení dětí, potřebují mnoho podpory v tom, aby se učili svůj dopad rozpoznávat a hledat, čím v jejich výuce byl způsoben, a podle toho pak výuku proměňovat. Velmi pomáhá, pokud je učiteli dostupný kolega, odborník, v jehož osobě se setkává jak praktická zkušenost, tak odborné vědění o výuce a učení. V jedenácti čtenářských školách projektu Pomáháme školám k úspěchu působí od května 2017 čtenářští mentoři. Jsou to učitelé-praktici, kteří si na roli mentora troufli a nyní se učí, jak se s ní vyrovnat, aby byli svým kolegům užiteční. Autorka tohoto textu je učitelkou chemie a přírodopisu ve škole v Janovicích a jako mentorka podporuje kolegy v třinecké základní škole.

Mentorská práce pro čtenářské školy je pro mne krásným a důležitým vyústěním dlouhodobé činnosti, kterou jsem jako certifikovaná lektorka programu **RWCT** a učitelka přírodovědných předmětů v součinnosti s dalšími pedagogy našeho kraje vykonávala. Sama se snažím ve svých předmětech děti přimět k přemýšlení nad texty. Děti by se měly zabývat nejen obsahem jednotlivých sdělení, ale také účelem čtení, záměrem autora či případnými manipulacemi s informacemi. Jak se snažím rozvíjet čtenářství u dětí, čím dál častěji o textech mluvím i s kolegy, s jinými pedagogy a dalšími dospělými osobami.

Příležitost věnovat se práci mentorky mě přivedla k mnoha otázkám na začátku mé nové profesní cesty:

- Zvládnou nabídnutou šanci?
- Jak si stojím v současné chvíli?
- Budu mít možnost kolegům nabídnout něco konkrétního?
- Jakou další cestu to odhalí mně samotné?
- Budu umět po této cestě postupovat a dostat se k nějakému cíli?

Mám dojem, že jsem aktivní čtenářkou, která se ráda zabývá texty z řady různých hledisek. Pomáhám druhým učitelům (ať začínajícím, nebo těm, kteří se přijdou „zeptat“), aby se zaobírali poselstvím či sdělením nejen psaného slova, ale i témat k výuce a samotnému vzdělávání.

- Jak na mě budou učitelé reagovat?
- Budou mi rozumět?
- Zaujmu je?

Snažím se být jejich oporou i rádkyní, aby mohli lépe poznat své možnosti a schopnosti pro práci v učitelském řemesle, stejně jako při práci nad texty nebo možnostmi bádání či sebepoznávání. Také jim ráda dávám podporu a přináším pohled zvnějšku na to, jak se mohou vyvíjet a čeho mohou dosáhnout v prostředí své třídy nebo školy.

Mojí vizí je, aby se každý učitel a každý žák rádi učili. Je mi jasné, že to je velmi optimistický – či spíš velmi utopický – cíl, ale proč nemít vyšší cíle? Moje učení vychází z partnerského přístupu respektujícího vztahy jak mezi učitelem a žákem, tak mezi žáky

Foto: H. Košťálová

Autorka je učitelka chemie a přírodopisu v ZŠ Janovice. Pracuje jako čtenářská mentorka 5. ZŠ v Třinci. Je lektorkou **Kritického myšlení** a intenzivně spolupracuje ve **Sdružení Tereza** na badatelsky orientované výuce.

Jako mentorka jsem měla od začátku vynikající podmínky. V čem tkvěly?

- Na začátku roku jsem byla na poradě představena celému pedagogickému sboru, mluvila jsem s učiteli o čtenářském projektu, o tom, že budu pravidelně ve škole a ráda se setkám s každým, kdo bude o spolupráci se mnou stát.
- Mám vlastní místnost mezi ředitelnou a sborovnou – tedy místo, kolem kterého chodí hodně učitelů. Zájemci o konzultaci a čtenářství zde mají klid a prostor pro to, aby mohli sdílet v soukromí své potřeby, dotazy a nejasnosti.
- Velmi oceňuji vstřícný přístup čtenářského týmu. Jsme v pravidelném e-mailovém kontaktu, a pokud jsem v Třinci, vždy za mnou přijdou. I když nemají čas na konzultaci, alespoň se přijdou pozdravit – včetně paní ředitelky.
- Vedení školy nastavilo rozvrh pro učitele tak, aby mohli přijít konzultovat a nemuseli se stresovat krátkými přestávkami nebo tím, že za ně musí jít suplovat jiný učitel.

Tip do výuky...

GASZKOVÁ, Kateřina: Pilot a Malý princ. Kritická gramotnost 3, 2017, č. 5, s. 16–19. Dostupné [on-line] na: www.kritickagramotnost.cz [cit. 16. 8. 2018]. Lekce zaměřená na rozlišování faktů a názorů ve třetím ročníku.

navzájem. Základem jsou bezpečné prostředí a atmosféra. V takovém prostředí pak rostou vzájemná úcta, tolerance a respekt. Věřím, že při čtenářství a při činnostech s ním spojených lze rozvíjet tyto hodnoty.

Mám pocit, že když jsou dobré podmínky pro učitele i pro děti (sociální, materiální, bezpečné prostředí), pak se smysluplně rozvíjí i čtení.

Ráda bych v roli mentorky dopomohla k takovým příležitostem na mé třinecké škole, i když vím, že největší díl práce je na učitelích a vedení školy.

Svou činnost jsem zahájila v Koperníkově 5. základní škole v druhé polovině školního roku 2016/2017. Seznámila jsem se s prostředím třinecké školy, která měla výborný předpoklad v podobě dvou velkých osobností školy, kterými jsou Tomáš Otisk a Katka Gaszková. Jejich příkladná dlouholetá práce na poli čtenářství byla výborným vkladem pro zahájení mé spolupráce s dalšími učiteli. Oba se ve škole vryli nesmazatelně do povědomí žáků i učitelů díky jejich čtenářským projektům **Napříč školou** a také díky tomu, že štědrě sdílejí své zkušenosti a vlastní lekce. Jsem si jistá, že jejich dobrý příklad přilákal další kolegy, kteří se stali součástí interního čtenářského týmu. V něm od začátku pracují tři učitelky – jedna prvostupňová, další oborářka s aprobací přírodopis, matematika a učitelka češtiny druhého stupně. Součástí týmu tahounů je i Tomáš Otisk, který zároveň působí jako zástupce ředitele školy. Na setkání čtenářské skupiny chodí a svými radami přispívá Katka Gaszková a také zde působí ředitelka Zuzana Plošková.

Moje pravidelné návštěvy třinecké školy začaly v září školního roku 2017/2018 a okamžitě jsem vnímala velkou vstřícnost a otevřenost.

Jak probíhají naše setkání? Jak vypadá můj běžný „mentorský“ den?

Před osmou hodinou ranní dorazím do školy. Zde se už se mnou zdraví nejrůznější zaměstnanci. Tento týden přišel vedoucí školní jídelny, pozdravili jsme se a on se zeptal, jestli si můžeme na chvíli popovídat. Pak prošel mojí místností školní psycholog a ptal se na to, co všechno pro školu dělám. I já se optala na jeho práci, co ho baví a těší. Pokaždé, když ráno přicházím, zdravíme se se sekretářkou školy. Když je přítomna paní ředitelka, tak se také zastaví a ptá se, co je nového v mé domovské škole v Janovicích. Probíráme různá témata od čtenářství až po projekty, které naše školy podávají. Její vstřícný přístup je pro mě velmi příjemný. Mám pocit, že jsem ve škole vítaná a zároveň očekávaná. Už sama nejednou projevila zájem o texty a lekce čtenářství pro chemii, kterou obě učíme.

Pak dosedám, připravuji si složky s materiály, které jsme se domluvili s členy týmu projednat, hledám v zápisníku poznámky z minulého setkání, kde mám zaznačeno, čemu se mám věnovat tentokrát.

A už chodí jednotliví učitelé. Každý přichází (téměř vždy) s úsměvem a s otevřenou myslí.

Jaká jsou naše setkávání? Co probíráme?

Ze setkání 9. února 2018

Na příkladu jedné návštěvy mohu popsat, co konkrétního jsme řešili. S Tomášem Otiskem a Katkou Gaszkovou se shodujeme v tom, že bychom rádi pedagogický sbor více vtáhli do čtenářství a obeznámili učitele s prací nad texty, proto přemýšlíme nad sborovou pro školu. Sborovna, to je zjednodušené označení pro vzdělávací setkání celého sboru. Bavili jsme se o programu setkání čtenářských škol 27. února v místní škole. Dále jsme diskutovali o tom, co v současnosti čteme z knih pro dospělé i pro děti, a naplánovali moji příští návštěvu v Třinci.

Kvůli chřipkové epidemii jsme se nesešli podle plánu. Jedna paní učitelka suplovala. Přišla se alespoň pozdravit a mezi dveřmi mi podala další materiál, který s dětmi udělala. Jde o záznam z četby pro šestý ročník formou recenze knihy. Vnímám velký posun této kolegyně a gradaci její práce. Mnohými rozhovory nad výstupy žáků jsme společně přišly na to, že bychom zmíněné záznamy rády ucelily, daly jim rámeček, osnovu a chtěly v něm sledovat posun jednotlivých žáků. I pedagožka popisuje to, jak vidí růst jednotlivých dětí, dokonce i těch, které v učebním procesu zatím hledají svou cestu. Proto musím ocenit zejména to, že vyučující viditelně popsala posun jednotlivých žáků v rámci zóny jejich nejbližšího vývoje. Chci zdůraznit a ocenit hlavně to, že v jejich hodinách českého jazyka nejspíše každý žák zažije několikrát úspěch, a toho si velmi cením.

Další velký posun vidím u paní učitelky přírodopisu, která je velmi pilnou a velmi důslednou pedagožkou. S jiskrou v oku a s příjemnou nadsázkou glosuje své pokroky a úspěchy ve výuce na přírodovědném poli. Musím uznat, že pro některé oboráře je

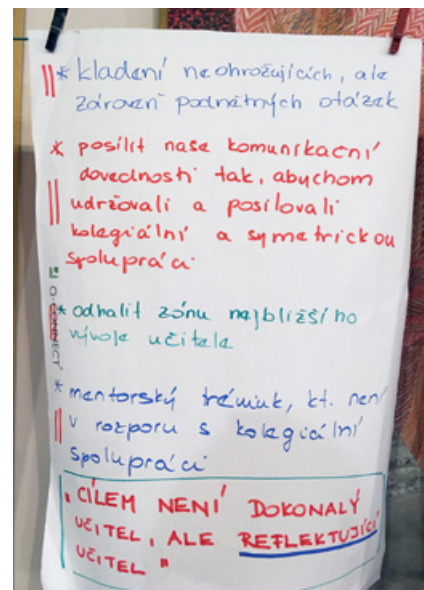
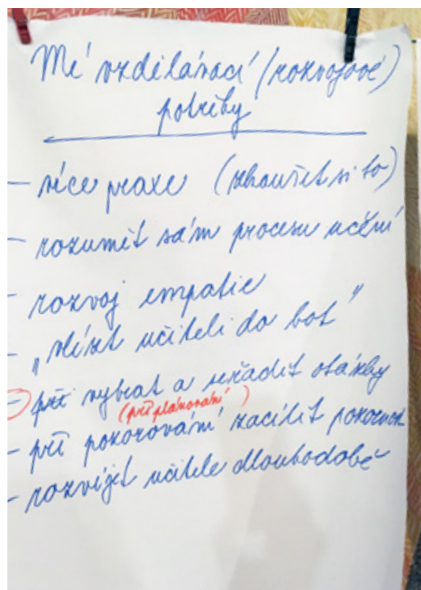
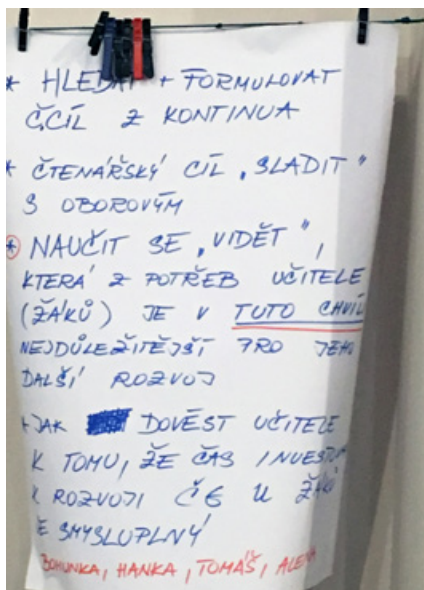

Foto: H. Košťálová (3)

oříškem propojit práci s textem, čtení a psaní, navíc smysluplně postupovat konstruktivisticky. Moje přírodopisářka to zvládá zdatně a své pochybnosti či nejasnosti sdílí předem tak, aby do výuky šla připravená na mnoho možností a nepředvídatelných situací. Oceňuji, že pracuje po malých krůčcích, hledá i texty mimo učebnici a pozorně naslouchá.

Pravidelné setkávání probíhá ještě s paní učitelkou, která je pro mě osobností plnou pozitivní energie. Prostředí její třídy přitahuje podnětnými zákoutími, září barvami a ona sama, když ke mně přijde, prozáří celou místnost. Ani ona nemohla přijít konzultovat svou poslední lekci, neboť byla s dětmi na soutěži. Přesto ještě před mým odchodem přiběhla, aby mě pozdravila a sdělila mi, co s dětmi stihla od minula udělat a že se těší na setkání příště.

Nejčastěji má pomoc tkví v rozhovorech s učitelem nad texty, konkrétními materiály, cíli vyučovací hodiny, v hovorech o problémech v souvislosti s výukou. Navštěvuji výuku členů školního čtenářského týmu. S učiteli společně plánujeme vyučovací hodiny. Pomáhala jsem i s moderací schůzky našeho týmu. Jako environmentalistka také ve škole konzultuji ekologická témata a ráda sdílím zkušenosti z vlastní praxe.

Po roce účasti 5. ZŠ Třinec v projektu čtenářských škol vidím konkrétní kroky, které mohu popsat jako viditelné změny, k nimž došlo díky projektu. Škola doplňuje třídní knihovničky a dílny čtení se rozšiřují i na druhý stupeň. Čtyři učitelé navštěvují kurz RWCT. Při cestě ze setkání čtenářských škol v Táboře napadlo učitele uskutečnit kavárničku s knihou, kde si ke kávě budou číst z konkrétní knihy. Přišlo deset učitelů školy. Tým se účastní prožitkových a oborových setkání, a samozřejmě všech projektových setkání určených pro čtenářské školy. Na nepravdivou konzultaci ke mně chodí další učitelé školy a plánují se účastnit i letní školy. Velké plus vidím v tom, že změny jdou od samotných učitelů. Nikdo je nenutí a já je pouze povzbuzuji a pomáhám jim s tím, co jim v danou chvíli připadá důležité a co jim dává smysl.

Jako mentorka stále znovu hledám vhodnou cestu. Vím bezpečně, co chci, a naopak, čeho bych se ráda vyvarovala. Nechci, aby si učitelé mysleli, že jim dám rychlé recepty na všechny jejich náměty či eventuální nezdary. Nejsem ani kontrolor, ani ten, kdo poukazuje na chyby. Snažím se jim pomáhat v jejich nelehké práci tím, že s nimi diskutuji témata výuky, pokládám jim otázky pro jejich přemýšlení, podávám konkrétní popisnou zpětnou vazbu k jejich lekcím či k výkonům žáků. Ráda bych byla jejich průvodcem v učebním procesu, v jejich profesním růstu.

Z prvního setkání jsem si do svého mentorského deníku napsala věty Hany Košťálové:

„Hlavním úkolem mentora je naslouchat a hledat.“

„Diskrétnost je důležitá.“

„Důležitý je posun, cíle, které žádá učitel po mentorovi.“

Pokaždé mám na paměti tyto její rady a snažím se jimi řídit. Věřím, že podobně jako mně se tato slova vryla do paměti i ostatním mentorům, s kterými budu ráda sdílet své zkušenosti. Děkuji za tuto příležitost.

Čtenářští mentoři v projektu Pomáháme školám k úspěchu se pravidelně scházejí a radí se, jak zvýšit dopad svého působení ve školách.

V rámci projektu **Pomáháme školám k úspěchu** hledají čtenářské školy cestu k vizi „Každý žák se stává zaujatým, nezávislým a přemýšlivým čtenářem“. Spolupracují v několika rovinách: uvnitř školy pracuje skupinka učitelů-tahounů, jejichž úkolem je zlepšovat v první řadě vlastní výuku, a tak se učit být ještě lepšími učiteli. Dále se interní školní lídři snaží přitahovat ke spolupráci další učitele a podporovat je ve změnách ve výuce, aby děti lépe četly. Školní lídři také usilují o to, aby škola přijala celoškolní strategii rozvoje čtenářství a čtenářské gramotnosti. Podporou pro školní lídry je mentor, který do školy dojíždí zhruba jednou týdně a v prvním roce pomáhal především s proměnou výuky čtenářství – jak to ve svém textu popisuje Monika Olšáková. Pro podporu lídrů dále fungují setkávání školních týmů v rámci lokální skupinky škol. Skupiny škol jsou tři – jedna na Vysočině a po jedné v Jihočeském a v Moravskoslezském kraji. Kromě regionálních setkávání organizujeme dvakrát za rok setkání všech jedenácti týmů a jednou ročně letní školu. Školní tahouni i ostatní učitelé se na těchto setkáních mohou potkat s kolegy z modelových škol PŠÚ a s těmi, kteří pomáhali vyvinout čtenářské kontinuum a jejich výuka je zdrojem příkladů pro on-line platformu.

Daniel

TEXT Veronika Dittrichová

Učitelé připravují pro děti učební příležitosti, o kterých jsou přesvědčeni, že pomohou, aby se žáci něčemu důležitému naučili. Některé děti plní úkoly s ochotou a moc se nezamýšlejí nad tím, zda jim dávají smysl. Pak se setkáváme s žáky, na druhém stupni stále častěji, kteří odmítají zadání, v nichž smysl marně hledají a u nichž cítí školní umělost. Dobrý učitel se na žáka-rebela nezlobí. Naopak uvítá jeho zpětnou vazbu a znovu promyslí, jak příležitost k odporu proměnit v šanci pro učení.

*dobrý den
Pane zástupce mohl bydle nějak zařídit aby nemuseli
psát blbosti jako dopis Autorovi který stejně
nedostane děkuji.
Stejnak vím že ho nedostane ani vy
takže hodiny čj by mohli být
aspoň zajímavé. Nebaví mě furt psát
někomu kdo to stejně nedostane !!
Škola by mohla mít více akcí.
Děkuji Daniel*

Foto: archiv autorky (2*)

Reakcí žáků na zadání často bývá pochybnost o jeho smysluplnosti. Úkolem učitele je najít způsob, jak pochybnosti nahradit zájmem.

Tak zní dopis žáka osmé třídy (jeho jméno jsme redakčně změnili), ve kterém měl reagovat na svou právě přečtenou knihu.

V rámci pisatelství a reflexe vlastního čtenářství psali žáci v průběhu školního roku nejdříve dopis postavě přečtené knihy. Odezvu na další knihu napsali formou dopisu autorovi. Nakonec psali člověku, kterého všichni znají, je jim blízký – učí je fyziku – a vědí o něm, že podporuje čtenářství v naší škole. Tedy zástupci ředitele Tomáš Otiskovi. Ve svém dopise mu představili knihu, kterou právě dočetli. Žánrově ji zařadili, uvedli téma, pokusili se ji vhodnou argumentací doporučit a zjistit, jaké knihy pan zástupce četl v jejich věku.

Daniel zadání pojal po svém. Ale vzhledem k tomu, že první dva dopisy nenapsal vůbec, byl tenhle výkon docela zásadním zlomem.

Dlužno podotknout, že Daniel to nemá lehké. Vydržet v hodinách – a ve škole vůbec – je pro něj nesmírně náročné i přes veškerá podpůrná opatření třetího stupně. Můžeme se vžít do pozice žáka, který má, odborně řečeno, dlouhodobě výrazné výchovné potíže s významným negativním vlivem na vzdělávací proces spojený se silnou demotivací ke školní práci? O tom, jak jsme se my učitelé i devětadvacet spolužáků vyrovnávali s Danielovým chováním ve vyučování, se nechci rozepisovat.

Někteří žáci pochybovali o tom, že si pan zástupce jejich dopisy opravdu přečte.

123
Třinec

Milý pane Tomáši,

Zdravím Vás, děkuji Vám za dopis.
 Píšu Vám dopis, na páteční besedu.
 Měl bych napad na novou knihu,
 byla by o Vašem životě jak cestujete,
 jak se cítíte když píšete, co děláte/podnikáte
 ze svou rodinou a pod..

V pátek jsem byl překvapen, beseda
 byla zajímavá. Než jste všel do třídy,
 tak jsem věděl že budete chřtít kávu. ☺

Názor na Vás mám takový, jste
 hodně pracný, rodina milárný
 a milý člověk.

Děkuji a jsem rád že jsem Vás
 poznal.

Váš Daniel

Foto: H. Košťálová

Autorka je učitelka češtiny v 5. ZŠ
 v Třinci. Škola je jednou z pěti čtenář-
 ských škol v Moravskoslezském kraji.

Dovedete si představit, jakou měli radost, když jsem jim do dílny čtení přinesla odpověď ve formě osobního otevřeného dopisu? Tomáš Otisk napsal dopis všem žákům, zároveň v něm každý žák našel odpověď na své dotazy a podporu pro vlastní čtenářství. V druhé části dílny čtení žáci přivítali pana zástupce jako hosta.

Zprvu, když pan zástupce všem žákům odpověděl tímto zajímavým dopisem, nevěřil Daniel, že je autentický. Tvrdil, že jsem ho určitě napsala já. Diskuse s panem zástupcem Daniela přesvědčila. Měl jasno a už se nechtěl na autorství dopisu ani ptát.

A od této chvíle jsem začala pozorovat Danielovu pozvolnou změnu.

V dílně čtení četl už rok stále dokola jednu knihu – komiks Reného Goscinnyho a Alberta Uderza **Asterix a Obelix**. Nechtěl ji měnit a mnohokrát nebyl schopen číst vůbec. Byla jsem tedy velmi překvapená, když si týden po besedě vybral v dílně čtení knihu **Jan Hus** od Tomáše Němečka. Vrcholem mého úžasu byla Danielova věta: „Tuhle knihu mi noste, ta se mi líbí, tu si chci přečíst.“ Podívala jsem se na Daniela, na knihu se jménem autora a řekla jsem: „Tak, Danieli, kdybys tuhle knihu dočetl a napsal dopis autorovi, tak si myslím, že by ti určitě odepsal.“

Daniel mě inspiroval k myšlence oslovit právníka, žurnalistu a spisovatele Tomáše Němečka. Kromě ochoty napsat Danielovi jako svému mladému čtenáři přijal Tomáš Němeček pozvání k besedě. Přijel do Třince za žáky naší školy osobně. Před svým příjezdem poslal Danielovi dopis. Mám za to, že tohle byl úplně první opravdový dopis, který Daniel dostal. Ráno před besedou doslova hltal stránky rozečteného **Jana Husa** a ponořil se do textu tak, že z jeho čtenářského flow by jej v tu chvíli vyrušil málokdo.

Na besedu jsme se žáky reagovali druhý den. Daniel měl připravenou obálku, na kterou jsme společně napsali adresu Tomáše Němečka. Před odesláním jsem si s Danielovým svolením dopis okopírovala, protože takový výkon jsem opravdu nečekala. Místo různých poskakujících písmen, slov a chaoticky napsaných vět jsem v ruce držela čitelně napsaný dopis upřímného mladého čtenáře. Neskutečný výkon, Daniel píše. Daniel čte!

A někde hluboko uvnitř jsem jásala: Píše Daniel! Píše každý žák!

Rozmanitost, nebo jednotna v chápání gramotnosti ve škole?

TEXT Ondřej Hausenblas

Vystihnout, co všechno dneska spadá do pojmu gramotnost, vyžaduje velkou sečtělou a zkušenou s tím, jak funguje sdělování mezi lidmi v době, kdy komunikace nabývá dříve nevídaných rozměrů, využívá stále se proměňujících technologických možností a i rostoucí šíři znakových systémů, které propojuje novými způsoby. Jazyk neslouží jen k prostému uchování a sdělování informací, ale stále silněji cítíme, jak může sloužit – a slouží mocenským záměrům na všech úrovních společnosti. Různá pojetí gramotnosti zaměřují pozornost na odlišné složky. Škola je místem, které může gramotnost občanů cíleně rozvíjet.

Foto: H. Košťálová (3+)

Jméno: Filip

☺ Podtrhni si 3 myšlenky, které tě zaujaly, a dopiš k nim komentář. Pokud ti je něco nejasné, ptej se skupiny.

Kogiové žijí v dokonalé rovnováze s přírodou a ekosystémem. Zemí pokládají za živou bytost, za Matku a lidi za její děti. Neznají kriminalitu. Žijí dlouhodobě v izolaci od civilizace, dokud nezjistili, že jejich horský domov umírá, hory vysychají. Příčinu vidí v okolním světě, v civilizovaných lidech, kteří ničí přirozený svět.

„Kogiové jsou hluboce otřeseni tím, jak civilizace ničí přírodu. Chápu to tak, že my moderní lidé nerozumíme silám, které uvolňujeme. Věří, že jediná naděje přežití pro lidstvo spočívá v tom, jestliže pochopíme, proč jsou tak zděšení.“

Kogiové věří, že našemu světu musí být navráćena rovnováha. Lidé jsou utvořeni z hmoty a Ducha, ale vzdálili se příliš od Přírody. Technika nedokáže vyvážit svět, musíme se obrátit k prastaré moudrosti, aby došlo k opětovnému spojení. Dnešní lidé hledají nové cesty jak najít mír a vyléčit se, ale původní lidé to nikdy nezapomněli a je možné se od nich hodně naučit. Nabízejí nám to zadarmo. Takové je jejich poselství.

Řešení je prosté. Život je jen „pozorování“, učení se od přírody. Mravenci nám ukazují, jak žít: všichni pilně spolupracují a jdou jedním směrem. Odpovědi přijdou, když si znovu začneme pomáhat, budeme žít jednoduše, v míru a v soudržnosti. „Naděje na přežití lidstva stále trvá. Když budeme jednat správně, svět bude pokračovat,“ říkají Kogiové.

Pocit odpovědnosti za své okolí byl kdysi něco přirozeného. Ale moderní člověk je již oddělen, je příliš specializovaný a vychovávaný tak, že mnoho věcí nemůže ovlivnit, že to má udělat někdo jiný – odborníci, politici.

Lidstvo má podle Kogiů pozorně naslouchat jejich poznání a žít podle něj, probudit se a začít respektovat Matku Zemi.

Komentář 1: překopilo mě že si myslí že zem žije
jak může zem žít? Jak je to vůbec napadlo

Komentář 2: Lidstvo může přežít i tak. chápu že jsou zděšený kvůli civilizaci

Komentář 3: Chápu že mají podle nich dobré poznání, ale nemusíme žít podle toho

Některé země si mnohem dříve než my uvědomily, jaké riziko přinesou společnosti těžkosti se žáky, kteří přicházejí z nepodnětného prostředí nebo kteří neovládají hlavní zemský jazyk nebo kteří i z jiných důvodů nemají vztah k učení a ke čtení. Mnohem dříve než u nás se začaly starat o profesní rozvoj učitelů při rozvíjení gramotnosti. Můžeme se tam inspirovat.

Jednou ze zemí, kde se brzy prosadila vůle tyto problémy řešit, je Austrálie. Třeba už v roce 2002 si jedna australská vzdělavatelská asociace (The Australian Literacy Educators' Association v Queenslandu) sestavila *position statement*, tedy zásadní prohlášení, ve kterém pomáhá politikům, vzdělavatelům učitelů i učitelům ve školách tím, že propojuje velmi rozmanitá pojetí čtenářské gramotnosti. Prohlášení jim pomáhá, aby společně pečovali o rozvíjení čtenářských dovedností žáků. K tomu nestačí převzít definici z PISA nebo z některého slovníku, protože každé vymezení je právě jen jedním z řady možných chápání toho, o co v čtenářské gramotnosti jde. A navíc definice nenabízejí pochopení, jak pojetí gramotnosti spojit s výukou a vzděláním.

Do svého prohlášení queenslandští vzdělavatelé zahrnuli také pojednání **Jaký smysl dává čtenářská gramotnost (Making sense of literacy)** od Christine Ludwigové z queenslandské Studies Authority, a v něm se mimo jiné dozvídáme, v čem spočívá gramotnost učitele, který má ke gramotnosti vést děti.

Pro nadcházející „novou dobu“ si australské vzdělavatelé vytyčili nově i tři základní složky učitele gramotnosti.

Už ne 3R, se kterými se stával občan gramotným ve staré Anglii, totiž *reading, writing a arithmetic*, ale **3R pro učitele gramotnosti** znamená, že učitel umí:

- reflektovat a učit se z dřívějších i současných přístupů k rozvíjení gramotnosti, aby bylo možné vyhodnocovat a upravovat současnou výukovou praxi
- reagovat pružně na žáky, situaci a podmínky každé školy a třídy
- propojit stěžejní prvky dané v kurikulu, v pojetí pedagogiky a v zaměření hodnocení, aby byly jasné a soudržné

Úkoly, které mají plnit školy v takto chápané čtenářské gramotnosti, si queenslandští vzdělavatelé vyvodili ze dvou zdrojů. S jedním z nich už jsme i u nás pracovali: **Čtyři zdroje gramotnosti (Four Literacy Resources)** Petera Freebodyho a Allana Lukea (původně už z roku 1990, u nás viz Temple 2005). Druhým takovým zdrojem je práce **Three Literacy Dimensions** od Billa Greena (z roku 1988). V ní se nabízí způsob, jak při uvažování o gramotnosti a vzdělávání brát v potaz zároveň za prvé to, že známe různá pojetí gramotnosti, za druhé to, jak sestavujeme kurikulum, a za třetí to, jak provádíme výuku ve třídě. Kdybychom nedokázali uvažovat o těchto třech věcech dohromady a najednou, těžko dosáhneme mezi vzdělavateli, politiky i občany společného porozumění tomu, jakou gramotnost a jak ji rozvíjet pro potřeby budoucího vzdělaného národa. (Pro nás může být poutavé, že o takové společné pochopení úkolů na poli gramotnosti v cizině usilovali už v době, kdy i tam byly odborná diskuse o gramotnosti i její výuka ještě víceméně v plenkách.)

Bill Green vymezil trojí rozměr gramotnosti: operační, kulturní a kritický. Na ty máme ve vzdělávání pamatovat, abychom se jimi zabývali spojitě, neboť pospolu i fungují: učíme psát čitelně a mluvit srozumitelně (neboli podávat své sdělení tak, aby adresát nemusel luštit naši neobratnost nebo nepečlivost), vnímat okem i sluchem pozorně a přesně, rozlišovat, co je různé, co stejné a co k čemu patří. Avšak takové dávání nebo přijímání různých sdělení znamená, že se člověk učí také chápat, co se kdy hodí a jak to kdy působí, co k čemu zvolit a čemu se vyhnout... A také při tomto svém sdělování být skutečně vědomě a aktivně přítomen, aby člověka něco nevláčelo nebo nezavádělo, aby dohlédl až k hlubším souvislostem a záměrům v dané komunikační situaci.

Podrobněji to vymezuje Green:

„Operační rozměr gramotnosti znamená, že veškerá gramotnost prochází zvládnutím jazyka, jazykového systému. Tedy jak náležitě a jak vhodně člověk dokáže číst, pozorovat, naslouchat, psát, vytvářet znaky v různých situacích. Má znát a používat systém znaků a pravidel. To je v současnosti čím dál složitější, protože se ve sdělování kombinují písmena, čísla, grafy, ikony, zvuky. (Zatímco kdysi – ještě nedávno – se gramotností rozumělo prostě psát a číst písmenka a zacházet s číslicemi, dnes už je skoro negramotným člověk, který nedokáže zacházet s internetem nebo chytrým telefonem.)“

Kulturní rozměr gramotnosti se týká významů. Na rozdíl od operačního rozměru to znamená, že člověk chápe a rozpoznává, že sdělení mají význam nejen doslovný, ale také

Jméno: Verča

☞ Podtrhni si 3 myšlenky, které tě zaujaly, a doplň k nim komentář. Pokud ti je něco nejasné, ptej se skupiny.

2. Kogiové žijí v dokonalé rovnováze s přírodou a ekosystémem. Zemi pokládají za živou bytost, za Matku a lidi za její děti. Neznají kriminalitu. Žili dlouhodobě v izolaci od civilizace, dokud nezjistili, že jejich horský domov umírá, hory vysychají. Příčinu vidí v okolním světě, v civilizovaných lidech, kteří ničí přirozený svět.

„Kogiové jsou hluboce otřeseni tím, jak civilizace ničí přírodu. Chápu to tak, že my moderní lidé nerozumíme silám, které uvolňujeme. Věří, že jediná naděje přežití pro lidstvo spočívá v tom, jestliže pochopíme, proč jsou tak zděšení.“

Kogiové věří, že našemu světu musí být navržena rovnováha. Lidé jsou utvořeni z hmoty a Ducha, ale vzdálili se příliš od Přírody. Technika nedokáže vyvážit svět, musíme se obrátit k prastaré moudrosti, aby došlo k opětovnému spojení. Dnešní lidé hledají nové cesty jak najít mír a vyléčit se, ale původní lidé to nikdy nezapomněli a je možné se od nich hodně naučit. Nabízejí nám to zadarmo. Takové je jejich poselství.

Řešení je prosté. Život je jen „pozorování“, učení se od přírody. Mravenci nám ukazují, jak žít: všichni pilně spolupracují a jdou jedním směrem. Odpovědi přijdou, když si znovu začneme pomáhat, budeme žít jednoduše, v míru a v soudržnosti. „Naděje na přežití lidstva stále trvá. Když budeme jednat správně, svět bude pokračovat,“ říkají Kogiové.

Pocit odpovědnosti za své okolí byl kdysi něco přirozeného. Ale moderní člověk je již oddělen, je příliš specializovaný a vychovávaný tak, že mnoho věcí nemůže ovlivnit, že to má udělat někdo jiný – odborníci, politici.

3. Lidstvo má podle Kogiů pozorně naslouchat jejich poznání a žít podle něj, probudit se a začít respektovat Matku Zemi.

Komentář 1:

Zaujalo mě to protože, ve všech lidech se navadařili od přírody.

Komentář 2:

Překvapilo mě, že si myslí že je Země bytost.

Komentář 3:

Prostě by měli Kogiové dělat to co se jim nelíbí

Přečíst text a porozumět mu neznamená jen vyhledat v něm informace nebo převyprávět příběh. Páťáci vyjadřují volně své myšlenky k textu, a to je hodně náročná dovednost.

Jméno: Anička

© Podtrhni si 3 myšlenky, které tě zaujaly, a doplň k nim komentář. Pokud ti je něco nejasné, ptej se skupiny.

Kogiové žijí v dokonalé rovnováze s přírodou a ekosystémem. Zemi pokládají za živou bytost, za Matku a lidi za její děti. Neznají kriminalitu. Žijí dlouhodobě v izolaci od civilizace, dokud nezjistili, že jejich horský domov umírá, hory vysychají. Příčinu vidí v okolním světě, v civilizovaných lidech, kteří ničí přirozený svět.

„Kogiové jsou hluboce otřeseni tím, jak civilizace ničí přírodu. Chápu to tak, že my moderní lidé nerozumíme silám, které uvolňujeme. Věří, že jediná naděje přežít pro lidstvo spočívá v tom, jestliže pochopíme, proč jsou tak zděšení.“

Kogiové věří, že našemu světu musí být navržena rovnováha. Lidé jsou utvořeni z hmoty a Ducha, ale vzdálili se příliš od Přírody. Technika nedokáže vyvážit svět, musíme se obrátit k staré moudrosti, aby došlo k opětovnému spojení. Dnešní lidé hledají nové cesty jak najít mír a vyléčit se, ale původní lidé to nikdy nezapomněli a je možné se od nich hodně naučit. Nabízejí nám to zadarmo. Takové je jejich poselství.

Řešení je prosté. Život je jen „pozorování“, učení se od přírody. Mravenci nám ukazují, jak žít: všichni pilně spolupracují a jdou jedním směrem. Odpovědi přijdou, když si znovu začneme pomáhat, budeme žít jednoduše, v míru a v soudržnosti. „Naděje na přežití lidstva stále trvá. Když budeme jednat správně, svět bude pokračovat.“ říkají Kogiové.

Pocit odpovědnosti za své okolí byl kdysi něco přirozeného. Ale moderní člověk je již oddělen, je příliš specializovaný a vychovávaný tak, že mnoho věcí nemůže ovlivnit, že to má udělat někdo jiný – odborníci, politici.

Lidstvo má podle Kogiů pozorně naslouchat jejich poznání a žít podle něj, probudit se a začít respektovat Matku Zemi.

Komentář 1: Zaujala mě že zemi považují za živou bytost, že ji mají považovat za matku, když se o ni starají. Také mi došlo, že ji považují za svou matku.

Komentář 2: Podobilo mi se, že se od nich můžeme hodně naučit, protože si myslím, že se chovají, jako zvířata.

Komentář 3: Podobilo mi se, že se můžeme hodně naučit i od mravenců. Ale vlastně je to pravda: pořád spolupracují.

Autor je vysokoškolský učitel, lektor **Kritického myšlení** a člen čtenářského týmu projektu **Pomáháme školám k úspěchu**.

speciální, plynoucí ze situace: čím to, že je nějaké sdělení vhodné nebo nevhodné v dané situaci, ať už v psaní, čtení, pozorování, mluvení, naslouchání či znakování. Také sem patří to, že člověk dokáže využívat znalost různých žánrů, aby významy odhaloval a sděloval, navíc pomocí různých komunikačních prostředků (knih, dopisů, tištěných i elektronických médií včetně internetu, komplexních znaků, tradičních i moderních uměleckých forem).

Kritický rozměr se týká toho, že lidské dorozumívání a zacházení s významy má povahu sociální konstrukce – že je tedy utvářeno lidmi. Proto musí člověk být v dané společnosti socializován, být aktivní v tom, že určité interpretace a významy vybírá i vytváří, a ne jen pasivně přebírá od jiných. Kromě toho člověk nemá pouze pasivně plnit navyklé normy a postupy v dorozumívání, ale má je také umět přetvářet. K tomu patří i to, že člověk dokáže vnímat a používat, že jedno sdělení může mít více různých významů.

Společným jmenovatelem rozličných pohledů na gramotnost a na zacházení s ní ve škole je, zdá se mi, právě ona různost. To jednotné v našem úsilí nespočívá v tom, že budeme žádat jednotu, ale že se snažíme spolupracovat a společně s dětmi zvládat přirozenou nejednotu.

Použitá literatura

- GREEN, Bill. **Subject-specific Literacy and School Learning: A Focus on Writing**. Australian Journal of Education 32, 1988, č. 2, s. 156–179. ISSN 0004-9441. Dostupné [on-line] na: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.906.7988&rep=rep1&type=pdf> [cit. 30. 7. 2018].
- LUDWIG, Christine. **Making sense of literacy**. Newsletter of the Australian Literacy Educators' Association (ALEA) 2003 (únor), s. 1–4. Dostupné [on-line] na: <https://www.alea.edu.au/documents/item/53> [cit. 20. 7. 2018].
- LUKE, Allan – FREEBODY, Peter. **Further Notes on the Four Resources Model**. U. S. Reading Online [2018], s. 1–6. ISSN 1096-1232. Dostupné [on-line] na: <https://pdfs.semanticscholar.org/a916/0ce3d5e75744de3d0ddacaf6861fe928b9e.pdf>, <http://www.readingonline.org/research/lukefreebody.html> [cit. 30. 7. 2018].
- TEMPLE, Charles. **Kritické myšlení a kritická gramotnost**. Kritické listy 8, 2007 (zima), č. 25. ISSN 1214-5823. Dostupné [on-line] na: http://www.kritickemysleni.cz/klisty.php?co=klisty25_gramotnost [cit. 11. 7. 2018].

Co radit rodičům předškoláků o čtení

TEXT Hana Košťálová

Někteří rodiče neponechávají nic náhodě a pídí se po tom, zda mají učit své dítě číst ještě předtím, než přijde do školy. Ptají se ve školce paní učitelek a ptají se i ve škole, do které dítě míří. Když se ptají na čtení, nemyslí tím tolik na potěšení ze čtení, na prožívání příběhů nebo na radost dítěte z toho, když si přečte popisek v encyklopedii. Ptají se většinou na dekódování – na to, zda mají učit dítě písmenkům a tomu, jak se z nich skládají slova a věty. Učitelé odpovědi znají, ale pro ujistění se ptají členů čtenářského týmu.

Chcete-li, aby se z vašeho dítěte stal dobrý čtenář, především mu hodně předčítejte, úplně odmala. Tím pro něj uděláte mnohem víc, než když ho budete učit písmena. K nim se při předčítání dostanete přirozeně.

Hodně předčítat? To znamená předčítat dítěti denně. A v průběhu dne několikrát. Pomáhá, když si zavedete s dítětem pravidelné zvyklosti. Běžně se v našich rodinách čítá po obědě, před spaním. O víkendu častěji. Možná se vám ne vždycky do předčítání chce. Po nedělním obědě byste si rádi sami chvilku odpočinuli, večer se vám oči klíží rychleji než vašemu potomkovi. Stojí za to se překonat.

Říká se, že předškolák by měl za den přečíst pět knih. Nemyslí se tím žádné bichle, ale takové ty knížečky, které můžete přečíst od začátku do konce na jedno čtení. Představte si pro pětileté dítě třeba knihy Arnolda Lobela (**Prasátko na útěku, Myška a pohádková polívka**), příběhy kamarádů Kvaka a Žbluňka) nebo Daisy Mrázkové (**Slon a mravenec**). Dítě těsně před vstupem do školy by mělo vydržet u delších příběhů s kapitolkami nebo u pohádek. U těch pravých, ne u zkrácených disneyovských verzí s lacinými obrázky. Pro předčítajícího náročné, ale pro leckteré dítě přitažlivé mohou být knihy, v nichž je vyprávění příběhu postaveno na obrázcích, jako jsou například grafické knihy a komiksy Pavla Čecha (**A, Dobrodružství Rychlé Veverky**). Klukům stejně jako holčičkám poslouží dobře i příběhy **Čtyřlístku**.

Když předčítáme, ukazujeme prstem na slova, která právě čteme. Ne po celou dobu předčítání, ale když čteme titul knihy, ukažme třeba na jméno postavy, o které budeme číst, a můžeme slovo i vyhláskovat a přitom ukazovat na písmenka. Dětem pomáhá, když

Foto: archiv autorky (4+)

Autorka je programová ředitelka projektu **Pomáháme školám k úspěchu** a vede čtenářský tým projektu.

Knížka patří dítěti do ruky od malička.

Malé dítě velmi brzy napodobuje čtenářské chování dospělých, kteří si s ním pravidelně čtou.

Čtenářský rituál – čtení před spaním

k písmenku přiřadíme člověka z okolí, jehož jméno nebo označení tou hláskou začíná. Nejprve hledáme písmeno, kterým začíná jméno dítěte, a pak kamarády nebo rodinné příslušníky (A jako babička Alena).

Pokud v knize vystupuje postava s krátkým jménem, ukazujeme si všechna písmenka a vyhláskujeme je. Pak je spojíme dohromady. Nejprve jednotlivé hlásky – písmenka: K-V-A-K, ovšem ne *ká-vé-á-ká*. A hned pak vcelku: *Kvak*. Jen předvádějme, nic dítěti nevysvětluje.

Můžeme si rovnou slovo po písmenkách napsat vedle na papír a při tom je hláskovat. A pak je zas přečíst vcelku. Použijme při tom pastelku a pišme písmena veliká.

Nakreslí-li dítě k příběhu obrázky, můžeme pod něj napsat podle diktátu, co na něm je. Stačí jedno slovo, opět napsané velikými písmeny. Menšímu dítěti postačí jen první písmeno.

Komiksy mají často tu výhodu, že používají velká tiskací písmena, což je pro děti, které si písmenka postupně přirozeně osvojují, příležitost k tomu, aby si ukázaly, která už znají. Když se v textu nějaké slovo často opakuje, využijme to a znovu ukazujeme dětem, která písmenka (hlásky) obsahuje. Nejspíš půjde o jména postavy nebo o nějakou věc důležitou pro příběh. Stále dbejme na to, aby pozornost k písmenkům nerušila dítě ve vnímání příběhu.

Příležitost k tomu, aby dítě vnímalo, že poskládaná písmenka dávají smysl, představují texty, které děti obklopují v běžném světě. Které se vyskytují tam, kudy dítě denně chodí a kde tráví svůj čas. Třeba označení na krabicích s hračkami (LEGO), nápisy na obchodech (BILLA), kolem silnice (BUS, STOP). Ve školce jmenovky dětí v šatně nebo pod fotografiemi dětí na narozeninové nástěnce.

Můžeme vyzkoušet různé hry a pomůcky, které nabízejí komerční firmy pro rozvoj dětského čtení. Pokud dítě zaujmou a chce se jimi zabývat, dopřejme mu to. Když je odloží, nevyčítejme mu to.

Dítě samo nás učí, ve čtení stejně jako ve všem dalším. Ukazuje nám, kde právě potřebuje naši pomoc. Zkouší si nové dovednosti. Pokud jsou pro ně ještě příliš náročné, odkládá je. Respektujeme to! Nabízíme dítěti nové zábavy s písmenky, ale neztraťme jeho zájem tím, že ho budeme nutit do věcí, na které má ještě čas.

Dítě se učí čtení společně se psaním, často dřív „píše texty“, které pak také „čte“. Píše také své jméno, napřed jen první písmeno, pak přidává. Na provázanost čtení a psaní nezapomínejme.

Pokud váš budoucí prvňáček už čte, domluvte se s paní učitelkou, jak budete společně v první třídě postupovat. Pro paní učitelku představuje různorodost dětských dovedností v první třídě obrovskou výzvu a potřebuje rodičovskou podporu.

Možnosti, jak děti vtahovat do světa písmenek, je mnoho.

Šestero rad rodičům

- Neučme děti písmenkům, ale zájmu o ně a o čtení.
- Podporujme dítě ve zkoumání světa písmen. Pokud ho ale dosud nezaujal, zachovejme klid.
- Nabízíme činnosti s písmenky, ale nenuťme.
- Buďme trpěliví. Nepředbíhejme. Ke složitějším úkolům nás přizve dítě samo.
- Nenechme se znervóznit tím, že „kamarádčin Toník už...“. Každé dítě zraje jinak, nesrovnávejme.
- Nepředvádějme našeho malého génia příbuzným. Pokud jim sám s chutí něco přečte, podpořme ho.

Pomáháme školám k úspěchu je dlouhodobý vzdělávací projekt pro veřejné základní školy v České republice iniciovaný a finančně podporovaný Nadací THE KELLNER FAMILY FOUNDATION. Učitelům zapojených základních škol poskytujeme vzdělávací, materiální a personální podporu, která jim pomáhá zlepšovat dopad jejich výuky na učení každého dítěte.

The Kellner
Family
Foundation

Spolupracujeme s 22 školami a s téměř 800 pedagogy.
Jejich prostřednictvím podporujeme přes 8700 žáků.

Naší vizí je taková veřejná základní škola, ve které se každý žák učí naplno a s radostí. Škola, ve které žáci i učitelé zažívají úspěch a mají chuť se stále učit. Škola, do které rádi posíláte své děti nebo vnoučata a do které byste sami rádi chodili. Naše vize je, že se k tomuto ideálu může přibližovat každá základní škola v České republice.

Pro více informací navštivte naše webové stránky
(www.pomahameskolam.cz) a sledujte náš facebookový profil
(www.facebook.com/kellnerfoundation).

**„Chceme přispívat k tomu,
aby čeští učitelé vychovávali
z dětí přemýšlivé, nezávislé
a činné občany,
kteří se dokážou postarat o sebe
i o svět, který mají na čas v péči.“**

Poslání časopisu Kritická gramotnost

Časopis **Kritická gramotnost** vychází elektronicky od konce roku 2015. Přináší texty zabývající se rozvojem čtenářské a kritické gramotnosti ve škole. Jednou ročně vychází zvláštní číslo časopisu v tištěné verzi.

K pravidelnému odběru elektronických vydání časopisu **Kritická gramotnost** se můžete přihlásit prostřednictvím registračního formuláře v sekci „Chci se zapojit“ na webu: www.pomahameskolam.cz.

**Pomáháme školám k úspěchu
Prostor vašich pedagogických
inspirací**

Zajímáte se o nové nápady pro svou výuku? Rádi byste se dozvěděli, jak na **dílno čtení** již od první třídy? Chcete nahlédnout do hodin s párovou výukou nebo se podívat, jak se učí matematika metodou profesora Hejného? YouTube projektu **Pomáháme školám k úspěchu** nabízí inspirativní ukázky práce českých učitelů, kteří se snaží zlepšovat svou výuku, aby dokázali co nejlépe rozvíjet každé dítě. Video doplňují odborné komentáře a učitelé je mohou používat jak pro samostudium, tak o nich mohou diskutovat s kolegy ve škole.

**K odběru nových videí se můžete
registrovat přímo na YouTube.**

Kritická gramotnost o praxi, textech a kontextech

ROČNÍK 4 — SPECIÁL 2018

www.pomahameskolam.cz

You Tube Pomáháme školám k úspěchu